Бүгү чурттарның пролетарийлери, каттыжыңар!

ШЫН

СЭКП Тыва обкомунуң, Тыва АССР-ниң Дээди Совединиң болгаш Министрлер Чөвүлелиниң органы

№ 169 (10461) | 1977 чылдың июль 20, среда | 1925 чылда үндезилеттинген | Өртээ 2 көп.

«ХҮН КЕЗЭЭДЕ ХҮННЕП ТУРЗУН» ДЕП ДЕЛЕГЕЙНИҢ УРУГЛАР ФЕСТИВАЛЫНЫҢ КИРЖИКЧИЛЕРИНГЕ

Эргим аныяк өнүктер!

Делегейниң бүгү диптериниң чурттарының хой нуруузунуң уруглар организацияларының төлөөлекчилери силерге чүректиң ханызындан байыр чедирип тур мен. Аныяңдан тура-ла, тайбың болгаш найыралдыг чурттаарынга, эн-не чырыткылыг күзелдерни болгаш чүткүлдерни боттандырары дээш кады демисежиринге канчаар өөренир хереглил дээрзиниң чижээн силер шуптуцар бодунарның фестивалынарга чыгыш келгеш, тодаргай көргүзүп турарынар кончуг өөрүнчүгдүр.

Совет пионерлерде аалдан келген болганынарда, бүгү-ле эң эки чүүлдерни өзүп олурар салгакчыларга, уругларга бараалгадып турар Совет Социалистиг Республикалар Эвилели-биле чоок танышып шыдаар силер, бүгү делегейге быжыг тайбыңга бистиң улузувустуң ханызы-биле бердингенин билип ап шыдаар силер.

60 чыл мурнунда бистиң чуртувуска Октябрьның социалистиг Улуг революциязы тиилээн. Дээди эчис сорулгазы — кижилерниң өзүп турар материалдыг болгаш угаан-бодал хереглелдерин эн-не долузу-биле хандырары болуп турар чаа нинтилелди тургузар дээш, Россияның ажылчыннары болгаш тараачыннары улуг Лениниң удуртулгазы-биле күрүше эрге-чагыргазын боттарының холунга алган. Ол сорулганы өске чурттар-биле чүгле тайбың харылзааларның байдалдарынга күүседип болуру биллингир. Ынчангаш Октябрь революциязының баштайгы хемчегериниң бирээзи тайбың дугайында ленинчи декрет болган. Ынчангаш бистиң улузувус, совет коммунистер бүгү делегейге быжыг база чөптүг тайбың дээш чайгылыш чок демисежип турар болгаш демисежир-даа апаар.

Фестивальды чедиишкинниг эрттиреринчерни, силерниң организацияларыңарның эп-сеткил каттыштырылгазын база кады ажылдажылгазын быкыглаарынарны, хүндүлээчел «Артекке» эки дыштанырынарны күзедим.

Л. БРЕЖНЕВ.

СЭКП обкомунда, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелинде, облпрофчөвүлелде болгаш ВЛКСМ обкомунда

МУРНАКЧЫЛАРГА ДЕҢНЕЖИҢЕР

Республиканың үлетпүрүнүң, тудуунуң, транспортунуң, коммунал ажыл-агыйының болгаш садыының ажыл-ишчилери партияның XXV съездизиниң болгаш СЭКП ТК-ның май (1977 ч.) Пленумунуң негелделеринге дүүштүр бүдүүлгениң ажыктыг чоруун болгаш ажылдың шынарын бедидери дээш социалистиг чарышты калбартпышаан, 1977 чылдың ийиги кварталында боттарынга алган социалистиг хүлээлгелерин күүседиринге чамдык чедиишкиннерлиг болганын СЭКП обкомунуң бюрозу, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому бо талазы-биле доктаалында демдеглээн.

1977 чылдың ийиги кварталында социалистиг чарышка тиилекчи деп санаваш, СЭКП обкомунун, Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң, облпрофчөвүлелдиң болгаш ВЛКСМ обкомунуң шилчир Кызыл туктарын тывыспышаан, 300-300 рубль-биле шанзар черлер болза:

— **Үлетпүр бүдүүлгелеринден**—продукция сайгарар планы 107,9, ону бүдүреринин —109,8, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн —106,4 хуу күүсеткен, ниити продукцияның немелде өзүлде темпизин 109,8, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн —106,9 хуу чедирген Тываның сүт комбинадының коллективи (директор Х. Алакаев, парторганизация секретары В. Чихачёва, профэвилел месткомунуң даргазы В. Сумепкова, комсомол организациязының секретары Н. Маркина);

— **транспорт бүдүүлгелеринден**—чүк сөөртүр планы 103, чүк сайгарарының—105,7, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн—101,6 хуу күүсеткен болгаш сөөртүлге хемчээлиниң өзүлде темпизин 103,1 хуу чедирген Чурттала-коммунал ажыл-агый министерствозунуң АТБ коллективи (директор Б. Баранов, парторганизация секретары В. Бархашов, профэвилел меткомунуң даргазы И. Викторов);

—**тудуг организацияларындан**—кереэлиг тудуг-монтаж ажылдарының планы 128,6, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн —100,5 хуу күүсеткен болгаш кереэлиг ажылдарның өзүлдезиниң темпизин 165,4, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн—110,3 хуу чедирген «Тыва тудуг» трестиң «Нулевые циклы» тудуг эргелери (начальники А. Антонов, парторганизация секретары И. Дурновцова, профэвилел месткомунуң даргазы Г. Пропой, комсомол организациязының секретары Э. Генц);

— **садыг черлериниден** — үүрмектен садар бараан саарылгазының планын 104,5, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн—103,6 хуу күүсеткен болгаш орулгалар талазы-биле планын 101,5 хуу күүсеттиниерин хандырган Кызылдың аъш-чем садыының коллективи (директор М. Еремпова, парторганизация секретары К. Князева, профэвилел месткомунуң даргазы Н. Гуркина, комсомол организациязының секретары Т. Елисеева);

— **коммунал-амыдырал хандырылгазының бүдүүлгелеринден** — ачы-дуза чедирери сайгарарының планы 101,5 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн—100,9 хуу күүсеткен Ак-Довурактың амыдырал хандырылга комбинады (директор Т. Шмаенкова, профэвилел месткомунуң даргазы Т. Галиахметова, комсомол организациязының секретары В. Сультужекова);

Хоорайларның болгаш районнарның аразында социалистиг чарыштың негелделери күүсеттинмээнин барымдаалааш, бирги черин тывыспас деп доктаалда айыткан.

Ийиги кварталда социалистиг чарыштың ийиги черин алган деп санаваш, шилчир вымпелдер-биле шаннаар черлер болза:

— **үлетпүр бүдүүлгелеринден**—продукция сайгарарының планын 108,5, ону бүдүреринин —105,8, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн — 108,6 хуу күүсеткен болгаш продукция сайгарарының өзүлде темпизин 108,6 хуу чедирген Кызылдың даараныла фабриказының коллективи (директор Т. Пургина, парторганизация секретары Н. Макарова, профэвилел месткомунуң даргазы Л. Гуркова);

— **транспорт бүдүүлгелеринден**—чүк сөөртүрүнүң планын 100,6, чүк сайгарарының—100,5, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн—102,6 хуу күүсеткен болгаш сөөртүлге хемчээлиниң өзүлде темпизин 101,3 хуу хандырган «Тыва суг-тудуг» трестиң автобаазазының коллективи (начальник О. Кухлов, парторганизация секретары Н. Герман, профэвилел месткомунуң даргазы И. Анопченко, комсомол организациязының секретары Б. Крепиков);

— **тудуг организацияларындан**—кереэлиг тудуг-монтаж ажылдарының планын 103,1, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн—104,8 хуу күүсеткен болгаш кереэлиг ажылдарның өзүлде темпизин 135,6, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн—111,6 хуу хандырган «Тыва тудуг» трестиң 48-ки тудуг эргелелиниң коллективи (начальники Б. Алёхин, парторганизация секретары И. Сермакин, профэвилел месткомунуң даргазы А. Гавриленко, комсомол организациязының секретары Р. Хафизова);

— **садыг черлериниен** —үүрмектен садар бараан саарылгазының планын 100,4 хуу, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн—100,4 хуу күүсеткен болгаш орулгалар талазы-биле планын күүсеттиниерин хандырган Чоон-Хемчик райпозунун коллективи (даргазы Д. Сат, парторганизация секретары М. Ветошенкова, профэвилел месткомунуң даргазы Ю. Ондар, комсомол организациязының секретары А. Сирко);

— **коммунал-амыдырал бүдүүлгелеринден**—ачы-дуза чедирериниң планын 102,1, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн—121,2, орулгаларынын—102,6 хуу күүсеткен «Бодокапал» эргелелиниң коллективи (начальник В. Гавриченко, партболук секретары А. Раздобреев, профэвилел месткомунуң даргазы Н. Якушкина);

СЭКП обкому, республиканың Министрлер Чөвүлели, облпрофчөвүлел болгаш ВЛКСМ обкому планыг даалгаларны болгаш социалистиг хүлээлгелерни күүседиринге чедиишкиннерни демдеглеп, четпестерни илереткеш, социалистиг чарыштың дээштинин күштелдиреринге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериниң, продукцияның шынарын экижидип, бот-үнезин чингедириниң немелде хемчегларын алырын партияның Кызыл хоорк-комунга, райкомнарынга, хоорай болгаш районнар күүскомнарынга, профэвилел, комсомол организацияларынга, министерстволарга, бүдүүлге черлеринге дааскан.

ШАЛЫПЧЫ ЧОЛААЧЫЛАР

Республиканың мурнакчы бүдүүлгелериниң бирээзи «Тыва кобальт» комбинаттың транспорт цехиниң чолаачылары Улуг Октябрьның 60 чыл оюнга күш-ажылчы чедиишкиннерлиг ужуражыр дээш шалыпчы иште хараа туттунган ажылдан турар. Ында КрАЗ-тар чолаачыларының бригадазын бүдүүлгениң хоочуну коммунист И. П. Бобылев удуртып турар. Бо коллектив эрткен айда пландан ажыр 10 мың тонна чүүктү дажыглаан.

Ажыл-ишчи бригаданың өзөгүннеринден: Ф. Батин, И. Гийчук, К. Хайдаршин олар хүн нормазын 1,5—2 катап ажыр күүседип турар.

Кывар-чаар материалдарны кампаар талазы-биле чарыш чолаачылар ортузунда калбарган. Ынаныя чолаачы И. Бобылев чыл эгезинден бээр 600 рубльге кампалганы чедип алган.

ЧУРУКТА: (солагай таладан) чолаачылар: В. Батин, И. Бобылев.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

Тыва АССР-ниң Статистика эргелелиниң дыңнадыы

БИРГИ ЧАРТЫК ЧЫЛДА

Тыва АССР-ниң улус ажыл-агыйын хөгжүдериниң планының 1977 чылдың бирги чартыында күүселдезиниң түңнелдериниң дугайында

Тыва АССР-ниң ажылчы чоннары СЭКП-ниң XXV съездизиниң шиитпирлериниң амыдыралга боттандырары-биле Улуг Октябрьның 60 чылын төлептиг уткууру болгаш 10-гу беш чылдың даалгаларын күүседирә дээш бүдүүлгениң ажыктыг чоруун база ажылдың шынарын бедидери-биле социалистиг чарышты калбартпышаан, экономиканы улам көдүрериге, культураны болгаш әртемни хөгжүдериге уламна көдүрлүүшкүнүү чедип алганнар.

Үлетпүр

Чылдың бирги чартыында үлетпүр продукциязының хей кезиин бүдүрүп үндүрер талалы-биле план күүсединнген. Үлетпүр продукциязының бүдүүлгезиниң хемчээли әрткен чылдың ол-ла үезинден хей бооп турар.

Эн чугула адырлар талазы-биле продукция сайгарарының планының күүсединнгени болгаш үлетпүр бүдүүлгезиниң немелде өзүлдезиниң темпизи моон адаапда саннардан көстүп турар:

	Продукция сайгарар талазы-биле планның күүсединнген хуузу	1977 чылдың бирги чартыында турганын 1976 чылдың бирги чартыынга деңнээн хуузу
Электри энергиязы	106	91
Оттулар чүүл үлетпүрү	112	103
Өөнүг металлургия	108	100
Металл болбаазырадылгазы	95	100,5
Ыяш болгаш ыяш чазап кылыр үлетпүр	100,7	99,1
Тудуг материалдарының үлетпүрү	69	112
Чиик үлетпүр	107	99
Аъш-чем үлетпүрү	104	112
Полиграфия үлетпүрү	100,9	102

Аъш-чем болгаш оттулар чүүл үлетпүрү әлээн бедик темп-биле хөгжээн.

Күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн талазы-биле план чылдың баштайгы чартыында күүсединнмээн, әрткен чылдың бо-ла үезинге деңнээрге, күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн 1 хуу кудулаан.

Продукция сайгарар, үлетпүр бүдүүлгезиниң хемчээлин өстүрер болгаш күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн улгаттырар талазы-биле, чартык чыл планының күүсединнгеним туе-туе эргелелдер болгаш бүдүүлгелер аайы-биле көргүзерге:

	хуу-биле		
	Продукция сайгарар планының күүсединнгени	1977 чылдың 1-ги чартының 1976 чылдың 1-ги чартынга деңнээрге, хуу-биле: үлетпүр продукциязының ниити хемчээлин	Күш ажылдан бүдүрүкчүлүү
«Тыва даг-дүгү» комбинат	75	118	83
Каа-Хем хөмүр-даш разрези	112	103	100,1
Тыва электри четкилери	106	91	89
«Тыва кобальт» комбинат	108	100	100,9
«Тудуг кезектери» комбинат	93	94	99
Ак-Довурактың ҮБК-зы	104	71	78
Эт комбинады	102	105	102
Сүт комбинады	105	109	111
Хлеб продуктулар эргелели	114	134	97
Үстүү-Енисей балык заводу	78	107	103
Аъш-чем үлетпүрүнүң эргелели	110	106	106
Типография	109	102	99,5
Даараныла фабриказы	106	106	108
Алгы заводу	110	85	111
Караа коозулбестерниң Бүгү-россия ниитилелиниң өөредилге-бүдүүлге чери	104	103	103
Үлетпүр тудуг материалдар каттыжышкыны	104	106	107
«Росводпромнун» ДБК заводу	110	198	157
«Тыва кедээ тудуг» трези	99,2	95	98

Ыяш ажыл-агый эргелели	104	106	103
Тудуг кезектери болгаш конструкциялары кылыр завод	104	117	118
Улуг-Хем ыяш үлетпүр ажыл-агыйы	100	102	104
Чурт иштиниң үлетпүр эргелели	100	116	109
Транспорт эргелели	101	98	99
«Сельхозтехникайын» республика каттыжышкыны	92	102	108

1977 чылдың баштайгы чартыында үлетпүр продукциязының эн чугула хевирлерин бүдүрүп үндүргени дараазында саннардан көстүп турар:

	Чартык чылда бүдүргени	1977 чылдың бирги чартының 1976 чылдың бирги чартынга деңнээрге, хуу-биле
Хөмүр-даш—муң тонна-биле	414	104
Электри энергиязы—млн. квт. шак	61	72
Тудуг ыяжы болгаш оттулар ыяш—муң кубометр	160	99,6
оон иштинде аваа ыяш—муң кубометр	144	99,0
Дилиг материалдары—муң кубометр	62	86
Мебель—муң рубль	516	89
Тудуг чугайы — тонна-биле	1386	123
Тудуг туйбузу — млн. кезек	105	101
Эптээр демир-бетон конструкциялар болгаш кезектер—муң кубометр	33,2	121
СорҒтуг даг-дүгү—муң тонна	49	152
Хөм идик—муң әжеш	41	99
Кидис идик—муң әжеш	21	58
Даараныла үлетпүрүнүн продукциязы—муң рубль	726	102
Туткан балык	56	2,8 катап
1-ги чергениң субпродуктулары-биле эт—тонна	2625	121
Колбаса кылыглары—тонна	758	117
Чалан сүт продукциязы—тонна	8135	101
Мал саржаа—тонна	211	127
Далган—тонна	10523	144
Хлеб болгаш хлеб булка кылыглары —тонна	10060	102
Кондитер кылыглары—тонна	471	102
Пиво—муң дал.	110	138
Эзиртпес суксуннар—муң дал.	55	112
Дус (чемге хереглээр)— тонна	5268	108

Чартык чылда пландан ажыр 54 муң хөмүр-дашты, 2,9 миллион квт. шак әлектри энергиязын, 1,2 муң кубометр эптээр демир-бетон конструкцияларны болгаш кезектерни, 9,2 муң кубометр дилиг материалдарын, 103 тонна колбаса кылыгларын, 41 тонна мал саржаан, 842 тонна комбикормну бүдүрүп үндүрген.

Бараанның продукциязының бот-үнезинин талазы-биле чартык чылдың планы күүсединнмээн. Продукция сайгарарының планын 12 бүдүрүлге черлери күүсединнээн болгаш 13 бүдүрүлгелер әрткен чылдың бола үезинге деңнээрге, үлетпүр продукциязын бүдүреринин әвәжеткен. 24 бүдүрүлгә чери күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүнүн талазы-биле чартык чыл планын күүсединнээн болгаш әрткен чылдың баштайгы чартынга деңнээрге, 16 бүдүрүлге чери темпизин кудулаткан. Тудуг чугайы, туйбу, даг-дүгү, мебель, культураамыдырал болгаш ажыл-агый хереглелиниң бараанларын бүдүреринин чартык чыл планы база күүсединнмээн.

Әртемнин болгаш техниканың чедиишкиннерин бүдүрүлгеге ажыглаар талазы-биле күрүше планында 34 хемчеглерни айыткан турган, ынчалзада оон үчүгле 26 хемчеглери күүсединнген.

Кэдээ ажыл-агый

Кедээ ажыл-агыйның ажылишчилери часкы хову ажылдарын организастыг әрттирген. Часкы тарылга планы 100,8 хуу күүсединнген.

Ниитизи-биле республикада 1977 чылдың дүжүдүнге тускайлаан тарылга шөлү 1976 чылдынган 1,4 муң гектар хей, тодаргайларга, 374 муң гектар боон турар.

Бо чылын тараа культураларынга тускайлаан тарылга шөлү 246 муң гектар боон, әрткен чылдынга деңнээрге, оон 4 муң гектар хей азы 2 хуу калбарган.

Сугаттыг черлерде тараа шөлү 1976 чылдынган 0,5 муң гектар азы 1 хуу улгаткан. Әрткен чылдынга деңнээрге, тараа культураларын сорттуг үрезиниер-биле чашсадарының чартык чыл планын күүсединнээн.

Кедээ ажыл-агыйның материал-техниктиг баазазы быжыгып турар.

Бо чылдың бирги чартында күрүненин капитал салыгларын тырганы 6 хуу әвәжээн.

1977 чылдың июль бирээге чедир байдал-биле алырга, республиканың шөлдеринче 139,6 муң тонна органиктиг чемишчидилгени сөөртүкен, ол дээрге, 1976 чылдың июль 1-де турганындан 15,3 муң тонна азы 12,3 хуу хей-дүр. 1978 чылдың дүжүдүн остүрери-биле 78,6 муң гектар чайгы черни андарылган. Чайгы чер андарылгазының планы 66 хуу күүсеттинген.

1977 чылдың июнь айда республиканың кедээ ажыл-агыйынга чижек эталонга деңнээрге, 2340 трактор ажылдан турганган, тодаргайлаарга, 1976 чылдың июньда турганындан 12 трактор хой болган. Чижек эталонга шилчидерге ниитизи-биле 845,9 муң гектар трактор ажылдарын кылган. Бир трактор онаштыг кылган ажылды ортумаа-биле алырга, 362 гектар болган, ол дээрге, 1976 чылдаазы-биле деңнээрге, 4 хуу әвәжээн. 1977 чылдың июль 1-ге чедир трактор септелгелиниң планы 94, чүк автомобильдериниң — 71 хуу күүсеттинген.

Мал продуктуларын ниитилел секторунга бүдүргени мынчаар болган:

	июльдуң 1-де		
	1976 ч.	1977 ч.	1977 чылдың 1976 чылдаазынга деңнээрге, хуу-биле
Дириг дензилиг эт—муң тонна	5,8	6,0	104
Сүт—муң тонна	14,1	15,1	107
Дүк—тонна	781	655	84
Куш чуургазы—муң кезек	6,2	5,9	95

Ийек санындан ортумак сүт саалдазы 1977 чылдың июль 1-де 845 килограмм азы әртен чылдың бо-ла үезинден 12 хуу хой болган.

Төрүүр бир дагаадан-па бо чылдың алды айларының иштинде алган чуурга саны ортумаа-биле 77 болган. 1976 чылдың алды айларында 78 чуурга турган.

Бир хойдан кыргаан дүктүн хемчээли 1976 чылдың июль 1-де турганындан 13 хуу әвәжээн.

Республиканың ажыл-агыйларында малдың баш саны мынчаар өскерилген:

(муң баш)

	1976—1977 чылдарның июль 1		1977 чылдың 1976 чылдынга деңнээрге, хуу-биле
	1976 ч.	1977 ч.	
Мыйыстыг бода мал	119,7	113,2	95
оон иштинде инек	39,2	38,8	99,0
Хаван	5,0	6,0	120
Хой болгаш өшку	1472,0	1337,3	91
Аът	31,5	29,3	93
Теве	1,4	1,3	93
Иви	11,4	12,3	109
Бүгү куш	136,3	149,4	110
оон иштинде төрүүр дагаа	78,2	71,2	91

Бүгү категорияларның ажыл-агыйларының күрүнеге саткан продуктулары мынчаар болган:

	Чылдың баштайгы чартыы		1977 чылдың 1976 чылдаазынга деңнээрге, хуу-биле
	1976 ч.	1977 ч.	
Мал болгаш куш (дириг дензиге)—муң тонна	5,8	5,3	91
Сүт—муң тонна	11,1	12,2	110
Дүк—тонна	909	753	83

Бүгү категорияларның ажыл-агыйлары кедээ ажыл-агый продуктуларын садарының чартык чыл планын мынчаар күүсединнген: мал—88, сүт—107, дүк—151 хуу. Ниитилел сектору мал болгаш куш эзли

(Уланчызы 3-кү арыда).

Малга чем белеткээри — шалыпчы фронт

БҮГҮ КҮШТҮ МӨӨҢНЭЭН

Ниитивиң малыңа четчир саныг чемни белеткээриңе бүгү күштү моонсеп, бар арганларны ажыглаары—партия, совет болгаш ажыл-агый органы бүрүзүнүң амгы үеде эң чугула сорулгазы болур. Ынчангаш бистиң совхозтуң дирекция чери болгаш ыыда партком бо чугула кампания өгелээриниң мурнуу чарыында салбырларга, фермаларга, бригадаларга ажылчыннарның бүдүрүлге хуралдарын эрттирген. Оон аңгыда малга чем белеткээриниң дугайында айтырыгны ниити совхозтуң коммунистериниң хуралынга бүгү талалыг, шынгыы чугаалашкан.

Тываның эң хоочун ажыл-агыйларының бирээзи—«Кызыл тараачын» совхозтуң ажыл-ишчилери үениң ол чугула айтырыын ССРЭ-нин чаа Конституциязының төлевилелин чугаалажып көөрү-биле хандыр холбаштырып турар. Болуп эрткилээн хуралдарга механизаторлар, малчыннар, тараажылар болгаш өске-даа бүгү ажыл-ишчилер чаа Конституцияның төлевилелин ийин-биле чүүлдүгүнмүшаан, коллективтиң мурнунда салдынган сорулгаларны, ылактыг малга чем белеткээриниң айтырыын шиитпирлээринче улуг кичээлгейин салганнар.

Совхозтуң ажыл-ишчилери бо чылын 2994 тонна сигенни, 16400 тонна силосту, 1000 тонна сенажыны, 1250 тонна сиген далганын белеткээр. Бо дээрге харыысалгалыг, улуг сорулга.

Партком, ажылчын комитеди, дирекция чери-биле кады малга чем белеткээриниң үезинде ажылчын планын ылгаш, салбыр, бригада, звено бүрүзүнге чедирген. Анаа белеткелги бүгү талалыг, шынарлыг чоруткан. Социалистиг чарыштың нетелделерин ажылдан кылган, ону боттандырып эгелээн.

Партком политмассалыг ажылдың планын өзүгаар ажылдан, бригада бүрүзүнде агитаторларны, политинформаторларны быжыглаан. Сиген белеткелчилери чаа солуунларны, журналдарны ап, агитбригада болгаш библиотека оларны план өзүгаар хандырган турар кылдыр ажылды ынчаар тургускан.

Бо чугула кампанияга херек кырында совхозтуң бүгү ажыл-ишчилери идепкейлиг киришкен турарын партия хуралынга шиитпирлээш, ажылчын, специалист бүрүзүнге тускай даалганы берген. Кайда-даа ажылдан турар болза, оларның кижи бүрүзү сиген далганын белеткээр АВМ-ке 500 килограммдан әвәөш әвес сигенниң ногаан массазын дужаар хүлээлгелиг. Билелиг фермазында партия әге организациязы будук-бүрү белеткээр талазы-биле агитквартиралар аразынга чарышты калбарткан.

Бо чылын сигенниң үнүкү чамдык черлерде шоолуг әвес. Ынчангаш аяннардан, ыяш аразындан сигенни хол кадыры-биле кезин, белеткээр тускай звенону база организастаан.

Ниитивиң малыңа чем белеткелчилериниң күш-ажылынга аккорд-шаннаалдыг толевирни калбал-биле ажыглаар, мындыг арганы совхоз мурнунда база ажыглаан турган, ол болза күш-ажылдың бүдүрүкчүлүүн бедидериңе дээштиг салдарны чедирер.

Партком болгаш ажылчын комитеди мал чемни белеткеп турар ажыл-ишчилер ортузунга социалистиг чарышты калбак пептереалдыг, үре-түңнелдиг кылдыр организастаарынче улуг кичээлгейин салып турар. Бригада бүрүзүнге көргүзүг самбыраларын, агитхуудустарны доктаамал чаартын кылып турар. Совхозтуң төп суурунда тус черниң радиозунга мал чемни белеткээриниң чорудулгазын хүн бүрү дамчыдып турар. Мурнакчыларга турасказаадып, Күш-ажылчы алдарның тугун чарыштың түңнелинде көдүрүп турар.

Бо чугула кампания-биле кады өске чугула ажылдарны уттуп болбас деп чүве база билдиктир болгай. Ынчангаш совхозтуң дирекциязы, ыпда партком болгаш ажылчын комитеди кышкы үеде малчыннар чурттаар бажыңнарын, мал кажааларының септелгезин амгы үеде шудургу чорудуп турар.

Ленин орденниг «Кызыл тараачын» совхозтуң ажыл-ишчилери Улуг Октябрьның 60 чылын төлептиг уткуп база бодунуң мурнунда салдынган сорулгаларны чедиишкиннег шиитпирлээр, ылангыя ниитиниң малыңа четчир саныг чемни белеткээр дээш бүгү күүнүн бээрлер.

Ф. ЛЕБЕДЕВ,
«Кызыл тараачын» совхозтуң партком секретары.

СЕМИНАР

Республика үлетпүрүнүң болгаш улус ажыл-агыйының өске-даа адырларының ажылдакчыларының экономиктиг өөредилгезиниң пропагандистериниң үш хүнүг семинары дүүн СЭКП Тыва обкомунуң Политиктиг чырыдышкын бажыңында ажылын эгелээн.

Семинарның дыңнакчылары «СЭКП-ниң экономиктиг болгаш соңгал политиказының айтырыглары», «ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилели», «Тываның улус ажыл-агыйының ону бешчылда хөгжүлдезиниң перспективалары», «Бригаданың бот орулга-чарылгалыг ажылдаарының дешилелиг арганы» дээш оон-даа өске темаларга лекцияларны дыңнаар.

ССРЭ КОНСТИТУЦИЯЗЫ *төлевилелди чугаалажып тур бис*

БЕДИК ХАРЫЫСАЛГА-БИЛЕ

ССРЭ-нин чаа Конституциязының төлевилелин ажылчы чоннар калбаа-биле ажыл-херекчи өзү-биле чугаалажын көөрүп организастаарын районнуң партия организациязы амыы үеде бодунуң ең чугула сорулгазы кылдыр салган. СЭКП ТК-ның май (1977 ч.) Пленумунуң түүнелдериниге болгаш чурттуң Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин чугаалажын көөрүнге холбаштырган митингилер болгаш хуралдар районнуң бүгү черлериниге болуп эрткилээн.

Төөгүлүг улуг ол документини кая-даа, кандыг-даа хевирге таныкын азы чугаалажын көөрүнге киришкен хамаатты бүрүзүнүң сагыш-сеткили аажок көдүрүлүшкүнүг, өөрүшкүзү хайныгын, бодунуң чаагай күзел-бодалдарын сеткилиниң ханыысындан илергейлеп турар.

Ол бүгүнүн дугайында хоочун коммунист, ажы база ныкы Ак Бадыжык бодунуң бодалын мынчаар илергейлээн: «Чаа Үндезин Хоойлунуң төлевилелинде кайтамчык улуг мерген бодал сииликкен-дир. Партияның удуртулгазы-биле ажылдап кылдыгын бо улуг хоойлуда бистиң амыдыралывыстың амгы-даа, келир үеде-даа бүгү талаларын чырык чаагайы-биле өттүр көрүп айыткан-дыр. Хамаатылар бистерниң эргелеривистин, хүлээлгелеривистин, амыдырал-чурттаалгавыстың, ажыл-херээвистин өндүр улуг ол алдын хоойлузуң чүректин ханыысындан чүүлдүгүнүң хүлээп ап турмен...»

Конституция төлевилелин ажылчы чоннар чугаалажын көөрүп бедик организастыг деңнелге эрттирери партия организациязы бүрүзүнүң маңаа холбаштыр кылдыгын хемчеглерни дээштиг боттандырганыдан база идеология ажылының бүгү хевирлерини, аргаларын билдилиг ажыглаанындан улуу-биле хамааржыр. Ол улуг документиниң үжүр-утказын кижи бүрүзүнге чедир тайылбырлап, пропагандалап, өөренирин организастаарынга бесте бо хүннерде 200 агитатөр, 135 политинформатор, 150 ажыг лектор идепкейлиг киржип турар.

Партия организациялары чаа төлевилелди бүгү чоннуң чугаалажын көөрүп бедик харыысалга-биле көрүп, аңаа холбаштыр боттарының организаакчы болгаш идеологтуг ажылын улам күштелдирген. «Тоора-Хем» совхозтуң Совет Тыва салбырында партия эрге организациязының (секретары С. Шомбул) бо талазы-биле ажылын чижекке ап көрүп, Сэлбырның девискээри аажок үелгем, ылаңгыя малчыннар даалар ажылдыр, хемнер кежилдир аразы ырак чурттап турар болза-даа, партия организациязы баштай агитколлективтиг составын эде көрген. Тус-тус черлерге быжыглаан агитаторлар болгаш лекторлар чаа Конституция төлевилелин малчын бүрүзүнге чедир хамаары-биле тайылбырлап, пропагандаалаан соонда бригада, ферма аайы-биле ону чугаалажын көөрүп орсанизастаан.

Мында коммунистер В. Тамдын-оол, К. Достай-оол, А. Амбиржи, А. Куулар болгаш өскелер-даа ол документиниң дугайында ханы утка-шынарлыг беседаларны чонга кылып б-өрин боттарының хүнүлүг херээ кылдыр санап, ол ажылды идепкейлиг уламчылап турар. Салбырның төвүнде Культура бажыңынга, ажыл-агайының участок, звено бүрүзүнге, тус-тус партболуктер хуралдарынга Конституция төлевилелин чугаалажырын бедик деңнелге эрттирген.

Совхозтуң мурнакчы хойжузу аныяк коммунист Мырлаа Дембирөөвич ССРЭ-ниң чаа Конституциялыың төлевилелин танышкан, моон соңгаар улам эки ажылдаарын хүлээнген. Районга эрткен кыштың берге байдалы туражок, оон кадарган хою өске кодаанарга бодаарга эки ыш ашкан. 100 хойга онаштыр 95 хураганы камгалап алган. Ол ышкаш, трактористер Дмитрий Кол, саанчылар Мария Биринцей, Бараан Хамажы, ыракны Өдүгенде иви фермаларының почтачызы Бараан Дугур болгаш өске-даа бөдүүн ишчилер совет кижилериниң патриоттуг күзел-бодалынга каттышышаан, чурттуң Конституциязының төлевилелинге сеткил ханыысы-биле чоргаарлашышкының илергейлээнвер.

«Тоора-Хем» совхозтуң үндезилекчилериниң бирээзи, ам Хамсырадаа партия эге организациязының секретары Бараан Лузужук ажыл-херек дээш сагыш-сеткилин хайыгын чоруур, амыдыралда чаа чүүлдү деткиринге чүткүдүг кижилериниң бирээзи. Чаа Конституцияның төлевилелиниң дугайын партия хуралдарынга чугаалажып турда-даа, боду ивижилерге ону таныштырып чораш-даа, бистиң чурттуң амыдыралынга Үндезин Хоойлунуң улуг ужур-дузазының, партиниң мерген угаанныг политиказының болгаш районнуң база совхозтуң ажыл-хереэ-нин дугайын, моон соңгаргы сорулгаларны сорук киирикчи өөстер-биле чугаалап чоруур.

Төлевилелди чугаалажын көөрүп күрүнеин Сыстыг-Хемде аңныыр-тывыш ажылагайында, районнуң ыяш ажыл-агайында, Тоора-Хем ортумак школазында партия организациялары (секретарылары Г. Тайбыл, В. Андреев, А. Загайнов) тус-тус коллективтериниң ажыл-чорудулгазы-биле холбап, олче кол кичээнгейни угландырып турар. Ук организацияларда агитаторлар хамаарышкан участоктарынга удаа-дараа барып, чонга калбак тайылбыр ажылын чоруткан, төлевилелди чугаалажын көөрүнүң планын тургускаш, ону ёзугаар чорудуп турар.

Оон-биле кады Конституция төлевилелин ийи-биле детки-виппаан, ажылчы чоннар боттарының күзел бодалын чугаалап, ажыл-хереекте четпестерни эдериниң хемчеглерин алырын, чамдык партия, совет органнарының ажылын улам экижидерин чөптүү-биле саналдап турар. Ылаңгыя чонну ажыл-чем, чурттаалга тудугларынга хереглээр материалдар, электри чырыы база амыдырал хандырылгазының чүүлдерибиле хандырын турарында четпестер дугайында шүүмчүлелдер черле чөптүг. Районнуң партия, совет болгаш ажылагай органнары ол айтырыгже кичээнгейни улам күштелдирери эргежок чугула.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелин бүгү улустуң чугаалажыры ам-даа үргүлчүлеп турар чүве төлээде ол хүн бүрүнүн политиктиг ажылынга кол чүүл болбушаан, ам-даа улам калбарар аңаар. Партия Төп Комитединиң май (1977 чыл) Пленумунуң айтыышкынынга үндезилээш, СЭКП райкому туская хемчеглерни ажылдап кылган, ону боттандырып турар. Ыракузак черлерже пропагандисчи болуктерни, иви фермаларынче «Чойган», «Азас» болгаш «Ий» агиткультбригадаларны үе-үелеп чорудуп, Культура бажыңнарынга болгаш көдээ клубтарга тематиктиг кежээлерни, айтырыг болгаш харыы кежээлерни, дайынның болгаш күш-ажылдың хоочуннары, коммунистиг күш-ажылдың шалыпчылары-биле ужуражылгаларны, библиотекаларга болгаш кызыл-булуларга эрткен 40 чылдарда чурттуң улус ажыл-агыйының чедишиннерини белгелгелерни организастаары ышкаш өске-даа ажылдарны чорудар.

Ыреккы Тожуның ажылчы чоннары СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпирлерин, аңаа партия Төп Комитединиң Чингине секретары Л. И. Брежневтиң чугаазында айытылган чүүлдерни болгаш түүнелдерни, чурттуң чаа Үндезин Хоойлузунуң төлевилелин ханы сонуургал-биле өөренип, таныжып, ол документилерни бүрүн долузу-биле чүүлдүгүнүп, хүлээп ап турар. Оон-биле кады чаа төлевилелди чугаалажын көөрүп ажыл-ишчилер ажыл-агыйжы сорулгалар-биле сыгый холбаштырбышаан, Тоора чурттуң улам ынайгы чечектелиишкинине, оон күүлүн бижыглаарынга боттарының төлептит, үлүүн киирер дээш улам шудургу ажылдаарынга бүрүн шиитпирлиин илергейлеп турар. Район бо чылдың бирги чартыында күрүнеге сут садар планын 189,1 хуу, эттиин 115 хуу, дүктүүн 100 хуу күүсеткен. Ыяш ажыл-агыйы, кооперация, аңныыр-тывыш ажыл-агыйы, чоннуң амыдырал хандырылга комбинады, Ырбанның ыяш белеткээр чери болгаш өске-даа коллективтер онгу беш чылдың ийги чылының бирги чартынының планын хуусаа бетинде күүсеткенин репортааланар. Ам районнуң ажыл-ишчилери ниитиниң малынга чем белеткээринче кирипкен. Көдээ ажыл-агый ажылдарының база бир ең харыысалгалыг, ең чугула бо кампаниязын бедик шынарлыг чорударынче бүгү күштү, аргаларны мобилизастаар үжүлүг бис.

Ч. УДУМБАРА,

СЭКП Тожу райкомунуң ийги секретары.

ЮБИЛЕЙЛИГ ЭЭЛЧЕГДЕ

БАРНАУЛ. Беш чылдың баштайгы ийи чылының планын Улуг Октябрьның 60 чыл ооңга чедир күүседирин Алтайның мотор заводунуң алюминий кудар цехинин коллективи хүлээгеен. Ол цех ам чартык чыл планын хуусаазындан дыка эрте күүсеткен.

ЧУРУКТА: базылышкын-биле кудар участок.

В. САДЧИКОВТУҢ фотозу.

АЖЫГЛАЛГА КИИРЕР ТУДУГДА

81 дугаарлыг тудуг эргелелинде Н. Купцовтуң удурткан комплекстиг бригаданың тудугжулары Красноярскиниң политехниктиг институдунуң Кызылда филиалының чаа корпузунуң тудуунда ажылдап турар. Тудугда ажыл-ишкы хайнышкынныг. Үүгле эрткен айда безин 28,5 муң рубльдиг тудуг-монтаж ажылдары кылдыгын болгаш ийги квартал дың тудуг-монтаж ажылдарының планы 105,6 хуу күүсеттинген.

Планныг онаалдаларын доктаамал ажыр күүседип турар звенолар ыңда эвээш эвес. Ылаңгыя бызаачы-бетонщиктерниң 20 кижилиг звенозу бедик көргүзүглелиг ажылдан турар.

Институттуң чаа корпузунуң тудуун бо чылдың октябрь 1-де доозары көрдүнгеен. Ыпчалза-даа тудугжулар ону хуусаадан эрте кылып доозарын хүлээнген ажылдап турар. Ында шеверлел ажылдарын студентилериниң тудугжу отрядтары эгелей берген.

ЧУРУКТАРДА: бызаачы-бетонщиктер звенозу (солагай таладан): Сөөра Юган, М. Васьковский, И. Сайков; тудуг шолунде.

А. ЗАЙЦЕВТИҢ фотозу.

КОЛ ЧҮҮЛ

Мал ажытын сайзырадырының, малдың уксаазын экижидериниң, төрүүр баш санындан чаш төл алырының кол магадылады—тарып боозадылга болур. Тес-Хем районнуң ажыл-агыйлары тарып боозаткан хойдан бо чылдың алды айларында 80—85 хуу, инектен 75—80 хуу чаш төлүү ыаңгалап алган. Ыңдыг-даа болза, тарып боозадылганы чогуур деңнелиниге турүүспаан, төрүүр малды четче тарып боозатпааныдан, эдержилгени сула организастаанындан, будурукчу малдың чедишпезиниден районда ниитизи-биле үс баш төрүүр инекке онаштыр 44 бызааны, үс хойга онаштыр 64 хураганы алган боон турар. «Тес-Хем» совхоз төрүүр 2006 инектен чүгле 197-зин тарып боозаткан, 358 инекти сула эдержилгеге киргген. Оон артканнары будурукчу бугалар чедишпезиниден кызыраан. Амга чедир төрүүр үс инекке онаштыр 39 бызааны алган. «Чодураа» совхоз 330 инектиң 257-зин боозадылгага киргеп, төрүүр үс инекке онаштыр 64 бызааны камгалап алган. «О-Шынаа» совхоз төрүүр 250 инекти сула эдержилгеге киргеп, чүгле 66 бызаа алган аны 100 баш инекке онаштыр 26 бызаа алганы ол болур. «Кызыгааржы» совхоз («Ак-Эрик» колхоз турган) үс баш инекке онаштыр 50 бызааны алган.

Хой ажылының талазы-биле байдал база моон дээредевес. Төрүүр үс хойга онаштыр алдыныган хураганның хуузунуң элээн улуг боон турар чылдаганы болдуунда будурукчу кошкарларның санының четкир болун турарында.

Мындыг чылдаганнардан малдың чүүн аайы-биле өөрүлдеп куду, кызыраар, төл бербес чоруу көвүдээн. Уксаажыдылга, боозадылга ажылынче кичээнгейни кудулаткашындан «Тес-Хем», «О-Шынаа», «Кызыгааржы» совхозтарның инек-даа, хой-даа малының уксаазы үй-балай кылдыр холужун, эткир, сүткүр дүктүр бараанныг продукциязы кудулаан. Чижээлээрге, «Тес-Хем» совхозка сүткүр, эткир уксаалыг 370 баш симентал инектерни үүн чыл бурунгаар садып алган, өстүрүп эгелээн. Амгы үеде ол симентал инектерниң кайда барганы билдинмес, ыяш-бүрү коданнарда холуп-буулуп каапкан. Оон аңгыда чуруттакчы чоннуң хууда малында уксаа чок бугалары, кошкарлары, хуналары ниитиниң малының уксаазынга багай салдарын чедирип турар.

Уксаажыдылга, тарып боозадылгада мындыг байдалды райкуускомнуң хуралынга тускай чугаалажып көргеш, бо айтырыгже онза кичээнгейни угландырар талазы-биле хемчеглерни айыткан.

Амгы үеде районда ниитизи-биле тарып боозадылганың 18 пунктулары бар. Оларның ийи-зи инектин. Пунктуларның 50 хуузу тарып боозадылгага белен. Тарып боозадылганың техниктери ниити районда 11 кижи чедишпес.

М. ТИРЧИН.

ЭГЕЛЕЗЕ-ДААА...

Улуг-Хем районнуң совхозтарында мал чем белеткелиниң механизастаан 14 звенолары тургуступтан. Районда ниитизи-биле 1280 ажыг гектар черниң сигеин кестиннеген. 360 тонна сигеп сараттаттынган, 161 тоннаны пресстээн. «УТКА 25 чылы» совхозта 500 ажыг га черниң сигеинин кескен, 164 тонна сигеннн сараттаан. «Улуг-Хая» совхозта 166 тонна сигеннн сараттаан.

Ажыл-агыйларда 700 ажыг тонна будук-бүрүү, 117 тонна витаминиг сиген далганын белеткээн. Район сигеп белеткелиниң планын 2,3 хуу, будук-бүрүү—70 хуу, витаминиг сиген далганын—8,3 хуу күүсеткен. «Ак-Туруг», Жданов аттыг совхозтар сигеп белеткелиниче ооалдан кирген болгаш бо талазы-биле чогуур темпини ам-даа чедип албаан. Жданов аттыг совхозта үүгле 60 га черниң сигеинин кестиргеп. Ында механизастаан чаптыс звенону тургускан. «Найырал» совхозта сигеп кезилдези база шуудаваан.

(Бистиң корр.).

«Шынга» парлаан соонда

АЖЫЛДАП ЭГЕЛЕЭН

Тожу райондан Д. Аир-Сааның «Оорланыр чорукка чедиргеп» деп эгелиг чагаазы № 146 солунга парлаттынган. «Тоора-Хем» совхозтуң ажылчыны Алексей Серениң төлеп чок аажы-чаңын, ниитиге ажыктыг ажыл кылбайын турарын ол шүүмчүлеп бижээн.

Ажылчы чоннар депутаттарының Ий көдээ Соведнинин күскомунуң даргазы С. Хоядырның редакцияга бижээни:

Алексей Уруг-Серенович Серениң арагалап алган, өг-бүлезинин иштинге чалчыыр, доктаамал ажылга ызыртынмас багай чанчылдары турган. Оон ыңдыг четпестерин эскерип, көдээ Советке А. Серени келдиртип, оон тайылбырын ап, чугаалажын көргеп. Моон соңгаар бүдүүлгеге доктаамал ажылдап, ажы-чаңында четпестерни эдерин А. Серен хүлээнген. Ол ам совхозта ажылдап эгелээн.

Бүгү улустуң Совет күрүнезиниң демократизми

ССРЭ Конституциязының төлевилелин ажылчы чоннарга таныштырарынга болгаш чоннуң таныжын база чугаалажын көөрүнге дузалаар сорулга-биле «Шын» солун редакциязы чамдык теоретиктиг чүүлдерни болгаш Конституция төлевилелинин чамдык чүүлдеринге хамаарышкан консультациларны моон соңгаар солунуң арынарынга доктаамал парлаар.

Ол чүүлдер болгаш консультациялар агитаторларга, политинформаторларга, лекторларга ажыктыг материалдар болур болгаш Конституция төлевилелин ажылчы чоннарның хандыр таныжарынга, санал-онаалдар киирериниге дузалаар боор деп редакция идеген турар. Сонуургап турар айтырыгларын база тайылбырлакаан турар чүүлдерин кижи бүрүзү «Шын» солунче бижип болур. Оларның харыызын солун арынарынга парлаан турар.

«Шын» солунуң бөгүнгү арынында юридиктиг эртемнериниң доктору В. ШЕВЦОВТУҢ «Правда» солунга парлаттынган «Бүгү улустуң Совет күрүнезинин демократизми» деп чүүлүнүң очулгазын силерниң кичээнгейниңерге бараалгаттывыс.

Бистиң Төрээн чурттувус бодунуң хөгжүлдезинин чаа үечадазыныче — социализмниң бүрүн болгаш үзе тиилелгезинден четчин бышкан сайзырангай социализмче коорту шилчин киргеп. Оон бир кол онзагай чүүлү болза, социализм бодунуң сайзырангай үндезининде хөгжүп турары болур. Ынчангаш сайзырангай социализм бистиң чурттувустуң улам ымай бүгү талалыг дештилгезинге ең улуг дедгемнерни ажыткан. Совет күрүнезиниң тургузукчу күштери болгаш «демократизми улам долузу-биле идереп турар.

СЭКП ТК-ның май (1977 ч.) Пленумунуң шиитпирлериниде, аңаа эш Леонид Ильич Брежневниң илеткелинде база ССРЭ Конституциязының төлевилелинде бистиң тургузуска улус эрге-чагыргазының бижыкканы күрүнезиниң социал баазазының калбарышкынынын-биле тудуш холбаалының айтып турар. Ол эрге-чагырга, пролетар диктатуразы болуп тургустунуп келгеш, сайзырангай социализмниң тургустунганы-биле, чурттакчы чоннуң бүгү белүктериниң ажылчын ангының идей-политиктиг туружунче шилчээни-биле бүгү улустуң күрүнезиниче өзүп киргеш, ажылчын ангының, тараачыннарның болгаш интеллигенцияның, чурттуң бүгү нацияларының болгаш улустарының тура-соруун болгаш эрге-ажыын илергейлеп турар ашарган.

СЭКП ТК-ның Чингине секретары биле ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эрге-хүлээлгелерин дамнырлаштырар дугайында СЭКП ТК-ның май Пленумунуң шиитпири күрүнеиниң эрге-ажыктарынга дүгжүп турар. Ол шиитпир—бистиң политиктиг систематистаы, ажылчы чоннарның бүгү хөй-ниити болгаш күрүне организациларының өзээ болуп турар Коммунистиг партияның удуртукчу болгаш башкарыкчы ролюнуң өскенинин чаа херечиин. Леонид Ильич Брежневти ССРЭ-ниң Дээди Совединиң Президиумунуң Даргазы эрге-хүлээлгеге соңгааны — күрүне эрге-чагыргазының органнарының ажыл-чорудулгазын сайзырангайжыдар дугайында партияның сагыш салышкынының коскуулери.

«Аңгы чок коммунистиг ниитилелди тургузары — Совет күрүнеиниң дээди эчис сорулгазы — деп, ССРЭ Конституциязының төлевилелинде чугаалап турар.—Күрүнеиниң кол сорулгалары: коммунизмниң материал-техниктиг баазазын тургузары, социалистиг ниитилел харылзаалары сайзырангайжыдары болгаш оларны коммунистиг ниитилел харылзаалары кылдыр чаарты тургузары, коммунистиг ниитилелдиң кижизин кижилидери, ажылчы чоннарның амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин бедидери, чурттуң аймык чок чоруун хандырары, тайбыңны быжыглаарынга, делегейге кады ажылдажылганы калбартырынга идиг бөөрн болур».

1.

Социалистиг демократияны улам сайзырангайжыдарынга болгаш хөгжүдеринге СЭКП-ниң XXV съезиниң шүүгмүн ленинчи партия амыдыралда чайгылыш чок боттандырып турар дээрзин чаа Конституция төлевилелиниң уткашынары херечилеп турар. Оон калбарымышкыны болгаш ханыыаашкыны бистиң Үндезин Хоойлувуста кирип турар чаа күүлдерини кол утланышкыны ол болуп турар.

Хамыктың мурнунда улус эрге-чагыргазының эн-не төлээлекчилиг органнары —Советтериниң тургустунарының болгаш ажыл-чорудулгазының демократтыг принциптери улам ымай хөгжүттүнгеп. Бодунуң бүгү звеноларынга бүгү ниити, дорт болгаш деңгулда эргезинге үндезилеп чажыт бадылаашкын-биле тургустунар Советтер улустуң тура-соруун хамаарышпас күрүне тура-соруу кылдыр шуут боттандырын турар.

Советтериниң социал уткашынары улустуң соңгуур депутаттарының калбарганының түүнелинде боттуу-биле байлакшыыр. Бир эвес амгы күштүг болуп турар Конституция ёзугаар ССРЭ-ниң Дээди Совединге 23 хар четкен, а эвиледдешкен республикаларның Дээди Советтериниге 21 хар четкен кижилер соңгудуп болур эргелиг турган болза, чаа Конституция төлевилелинде мыдыг эргени 18 хар четкен бүгү совет хамаатыларга көрүп турар.

Конституция төлевилелинде Советтерни бүгү улустуң социалистиг күрүнезиниң политиктиг үндезини кылдыр тодарадын турары болза, бирээде, ол — бүгү улусту каттыштырып турар, күрүне эрге-чагыргазын долузу-биле бодунуң холунда төпчүдүп турар ең-не массалыг organизация дээрзин; ийде, күрүнеиниң өске бүгү organнары (күүсекчи, шиитпирлекчи, суд болгаш оон-даа өске) Советтерге отчёттуг болгаш контрольдадыр дээрзин; үшүе, Советтер бистиң ниитилелиистин политиктиг фундаментизин тургузуп турар дээрзин бадыткан турар.

Советтерни «чурттакчы чоннёзулуг-ла шуптузу эргелеп башкарылгага өөренир...» шак ындыг эрге-чагырга organнары болзун дээш ленинчи тодарадылга долузу-биле шынаттынып турар. (Чог. долу чыылдазы т. 36, арын 203). Советтериниң бүгү системазында депутаттарның саны амгы үеде 2 млн. ажыл турар. Депутат эрге-хүлээлгени күүсеп турган, күрүне эргелелиниң школазын 20 млн. кижи сөөлгү ийи чылда эрткен. Советтериниң актаетери барык 30 млн. кижи күрүне эргелелиниң парын хереэнге эки турабиле дузалаашын турар.

Чурттуң ниитилел болгаш күрүне амыдыралынга демократтыг эгелериниң калбарганының болгаш ханыыаанының чорудулгазы депутаттарның идепкейин улам бедиткен. Улустуң бүрүн эргелиг төлээлекчилери болбушаан, олар күрүне, ажыл-агый болгаш социал-культура айтырыгларын шиитпирлежип, Советтериниң шиитпирлерин боттандырарын organизастаан, күрүне organларының, бүдүүлгелерниң, албан organизациялардың ажылын контрольдап турар.

Үндезин Хоойлунуң төлевилелинде депутаттарның массалар-биле харылзаазының кол орунтарын тодараткан. Олар боттарының ажыл-чорудулгазының дугайын чурттакчы чонга доктаамал дыңнадыр, соңгукчуларга отчёттарын бээр, ажылчы чоннарнын санал бүрүзүн хынамчалыг көөр хүлээлгелиг. Беш чыл мурнунда Советтериниң депутаттарының эрге-хүлээлгелериниң дугайында Хоойлу хүлээп алдынган. Депутаттарның ролюн улам бедидер төлээде, бо Хоойлуда оларга тывыскан бүрүн эргелерни Конституция төлевилелинде киргеп.

Депутат бодунуң ажыл-чорудулгазынга ниити күрүнеиниң эрге-ажыктарын удуртулга болдурар, соңгудда округунуң чоннуң дилеглерин барымдаалаар, соңгукчулар чагыгларын күүседирин чедип алыр.

Үндезин Хоойлунуң төлевилелинге дүүштүр күрүне эрге-чагыргазының organнарының чаңгыс аай системазы ССРЭ-ниң Дээди Совети, эвиледдешкен республикаларның Дээди Советтери, автономнуг республикаларның Дээди Советтери, улус депутаттарының бүгү чер-чер Советтери болур. Советтериниң бүгү системазының дээди organы ССРЭ-ниң Дээди Совети, ол ССР Эвилелиниң эрге-хүлээлгезинде киргеп бүгү айтырыгларны шиитпирлээр эргелиг. Чер-чер Советтери чүгле тус-чер ужур-дузалыг айтырыгларны шиитпирлээр эвес, харын оларның девискээрлериниде турар, үстүү organнарга чагырткан бүдүүлгелериниң, албан organизациларының хоойлу-дүрүмүү сагыш турарын бодунуң эргелериниң хемчеглериниге контрольдаар, оларның ажыл-чорудулгазын дүүштүрер. Советтер боттары шуут болгаш оларның тургусканы organнарны дамчыштыр күрүне, ажыл-агый болгаш социал-культура объектилериниң тургузуушкуннарын удуртур.

Күрүне эрге-чагыргазының чер-чер organнары ёзулуг демократтыг принциптерге, ажылчы чоннарның ең калбар болгаш идепкейлиг киржилгези-биле тургустунар. Июнь 19-та чер-чер Советтериниге болган соңгулдаларны чорударынга 2254 муң соңгулда комиссиялары тургустунган. Оларга 9 млн. ажыг кижи киришкен. Комиссиялар кежигүннериниң аразында ажылчыннар болгаш колхозчулар 61,6 хуу, хереэженнер—47,6, СЭКП кежигүннери болгаш кандидаттар — 35,7, партия кежигүнү эвестер —64,3, үжен хар чедир аныяктар—26,6 хуу болган. Эрткен соңгулдалар совет демократиязының артык шынарлыын база катап көргүзкен.

Бүгү улустуң Совет күрүнезинин бүгү organнарының ылаптыг ажыл-чорудулгазы, оларның тургузуу болгаш ажыл-чорудулгазы демократтыг централизмниң ленинчи принципинче: адаандан үстүнге чедир соңгулдалыынга, улустуң мурнунга отчёттуунга, үстүнде турар organнарның шиитпирлериниң адаанда турарларынга албан болурунга дүүштүр боттаның турарындан болдунар аргалыг боон турар. Демократтыг централизм чаңгыс аай удуртулганы чер-черниң инициативазы болгаш чогаадыкчы идепкейи-биле, даандырган ажыл-херек дээш күрүне organы болгаш эрге-дужаалдыг кижи бүрүзүнүң харыысалгалыы-биле дүүштүрүп турар. Совет күрүне болгаш оон бүгү organнары социалистиг хоойлу-дүрүмге үндезилеп ажылдаар, эрге-дүрүмнү, ниитилелдиң эрге-ажыктарын болгаш хамаатыларның эргелерин камгалаар.

Коммунистиг тургузуушкуннуң амгы үе-чадазында Советтериниң ажылы улам идепкейлиг болгаш хой талалыг апарган. Эрге-чагырганың төлээлекчилиг organнарының күүседикчи organнарының ажыл-чорудулгазын контрольдаарынга ролю бедээн. ССРЭ-ниң Дээди Совединиң болгаш

БИРГИ ЧАРТЫК ЧЫЛДА

(Төнчүү. Эгези 1-ги арында).

лышкынының күсели-биле бирээзинге-ле 100 баш бода мал кирер кажаалары, ниитизи-биле 144 муң хой кирер кажаалары гуткан болган ажыглалда кирген.

Мелиорация болган суг ажыл-агый министерствозу 33 муң гектар одарларны азы эрткен чылдың ол-ла үезинде турганындан 12 хуу хой черни суггаттыг болдурган, 25 муң гектар черни суггарылга тудулларын чаарты ылган.

Республиканың көдээ ажылагыйы 1977 чылдың баштайгы чартымында 271 тракторну, тараа ажаар 120 комбайнны алган, көдээ ажыл-агыйга техника бээриниң планын күүсеткен. Бо чылдың бирги чартыында республиканың ажыл-агыйлары 16,7 муң тонна минералдыг чемнипчидилгелерни азы эрткен чылдың бирги чартыныдан ийи катап хөйнү алган.

Транспорт болгаш харылзаа

Ниити ажыглаадың автомобиль транспорту пассажирлер аргыжылгазының чартык чыл планын 102, пассажир-саарылгазының — 105 хуу күүсеткен. Чүүктер сөөртүүнүң чартык чыл планын 99,5, чүүк саарылгазын — 88 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге чүүк сөөртүүгези болган саарылгазы 7 хуу өскен, пассажирлер аргыжылгазы —10 болган пассажир саарылгазының — 9 хуу өскен.

Пассажирлер болгаш чүүк сөөртүүгезиниң чартык чыл планын агаар транспорту күүсетпээн. Эрткен чылдың бирги чартыныга деңнээрге, агаар транспорту-биле сөөртүүге хемчээли дыка кызырылган.

Харылзааның бүдүүргелтехниктиг эргелери 1977 чылдың бирги чартыының тараф орулгазының планын 100,4, продукция талазы-биле планны — 100 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың денцелинге бодаарга, тараф орулгазының өзүлдези 5, харылзаа продукцилизының хемчээли—6 хуу өскен. Харылзаа ажылдакчылары чартык чылда күш-ажылдың бүдүүркүүлүүн бедидериниң планын 102 хуу күүсеткеш, күш-ажылдың бүдүүркүүлүүн эрткен чылдың ол-ла үезинден 2 хуу бедиткен.

Капитал тудуг

Бо чылдың бирги чартыында күүрүнеңиң капитал салыышкынының күсели-биле эрткен чылдың бирги чартыында турганындан 66 хуу авээш кол фондуларны ажыглалга кирген. Кол фондуларны ажыглалга киреринин планын 45 хуу, оон иштинде чер-чер Советтериниң организацияларының талазы-биле 64 хуу күүсеткен.

1977 чылдың бирги чартыында ниити узуну 106 км электри дамчыдылгазының шугумун, Күүрүне архивинин бажының, 624 уруг өөренир ниити өөредилге школазын, школа назыны четпээн 100 уруг турар албан черин болгаш өске-даа объектилерни ажыглалга кирген.

Капитал тудуг талазы-биле бирги чартык чылдың күүрүне планын 76 хуу күүсеткен азы эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге, 9 хуу кудулаан. Чер-чер Советтериниң организациялары капитал салыышкынны 58 хуу шиңгээдип алган азы эрткен чылдың ол-ла үезинден 3 хуу өскен.

Ажылдарның бүгү комплекстериниң талазы-биле көдээ ажыл-агыйны хөгжүдеринге күүрүнеңиң капитал салыышкыны эрткен чылга деңнээрге 0,6 хуу авээжээн.

План ёзугаар ажылдаар тудуг организациялары бирги чартык чылдың планын 76 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бирги чартыынга бодаарга, керээлиг ажылдарның хемчээли 8 хуу кызырылган.

План күүселдези болгаш керээлиг ажылдарның ниити хемчээлиниң темпизиниң өзүлдези тудуг трестериниң талазы-биле мындыг болган:

ТРЕСТЕР	Чартык чыл планын күүсеткени (хуу-биле)	Өзүлдениң темпизи
«Тыва тудуг» трест	56	75
«Тыва көдээ тудуг» трест	90	96
«Тыва суг-тудуг» трест	100	111
«Тыва сентелге тудуг» трест	98	102

Керээлиг ажылдаар организациялар күш-ажылдык бүдүүркүүлүүн бедидериниң планын күүсеткеш. 1976 чылга деңнээрге, тудуг-монтаж ажылында болган дузалал бүдүүрүлгелерде ажылдан турар кижилер күш-ажылдың бүдүүркүүлүүн элээн өстүрген.

Тудуг-монтаж ажылдарының херек кырында бот-үнезин пландан 2 хуу ажыг болган.

Колхозтар аразында тудуг организациялары керээлиг ажылдарының планын 114 хуу күүсеткен.

Үндүрүп берип турар акшахерекпиин шын ажыглаар талазы-биле улуг четпестер тудутда артыышаан.

26 тудуг организациязы керээлиг ажылдарның чартык чыл планын күүсетпээн, 20 организация күш-ажылдың бүдүүркүүлүүн бедидериниң даалгазын күүсетпээн болган 22 организация тудуг-монтаж ажылдарының бот-үнезин аартаткан.

Чоннуң материалдыг чаагай чоруунуң болгаш культурлуг деңнелиниң өзүлдези

1977 чылдың баштайгы чартыында улус ажыл-агыйының бүгү адырларында ажылдан турар кижилерниң ниити саны эрткен чылга деңнээрге, 4,5 хуу өскен.

Ажылдан турар бир кижиниң айда алыр ортумак шалыны 151,9 рубль азы эрткен чылдың деңнелиниден 1 хуу хөй болган.

1976 чылда ажылчы чоннарның ажаалга кассаларынга шыгжамыры өскен. 1977 чылдың июль 1-де акша шыгжаткан кижилерниң саны 72 муң четкен, шыгжаткан акшазының эртыы — 43 миллион рубль болган. Эрткен чылдың бирги чартыынга бодаарга, акша шыгжаткандарының саны 2,7 муң кижиге өскен, а шыгжаткан акша 1 миллион рубльге өскен.

Ниитичин чемнепилгезин кады алырга күүрүне болган кооператив садының үүрмектеп садар бараан саарылгазы 1977 чылдың бирги чартыында 100,6 миллион рубль болган азы эрткен чылдың ол-ла үезинге болаарга, 4,8 миллион рубльге азы 5 хуу өскен.

1977 чылдың бирги чартыында кол садыг организацияларынга хамаарыштыр үүрмектеп садар бараан саарылгазын күүсеткени:

	Миллион рубль	Кол планга улур хуу-биле
Республика ниитизи-биле	100,6	100,3
Оон иштинде:		
Респотребсоюз	49,6	99,0
Садыг министерствозу	40,6	102
«Тыва даг-дүгү» АХК	6,5	100,5
«Тыва суг тулуг» АХК	0,5	108
Аптека эргелери	0,6	91
Союзпечать	0,7	103

Үүрмектеп садар бараан саарылгазының чартык чыл планын респотребсоюз, аптека эргелери, одалга үлетпүрүүнүн эргелери, «Абаканэнерготудугнуй» АХК-зы, эзт комбинады, совхозтар күүсеткеш.

Чугула бараанларны чоңга сатканы:

Аъш-чем бараанлары	1977 чылда 1976 чылга улур хуу-биле
Хлеб болгаш хлеб-булочка кылыглары	100,1
Эзт болгаш эзт продуктулары	92
Балык болгаш балык продуктулары	98
Мал үзү	107
Сүт болгаш сүт продуктулары	104
Быштак	124
Чуурга	106
Чигир	99,2
Кондитер кылыглары	102
Шай	93
Картофель	92
Ногаалар	100,0
Кат-чимис	122

Үлетпүр бараанлары	1977 чылда 1976 чылга улур хуу-биле
Хөвен-саазын пөстер	103
Дуктен кылган пөстер	90
Торгу пөстер	103
Лёндан кылган пөстер	97
Даштыкы, иштики хептер	105
Даштыкы, иштики трикотаж	95
Ук аймаз	109
Хөм идиктер	102
Шаажан болгаш шил савалар	92
Мебель	101
Мотоциклдер болгаш чадаг-тергелер	109
Электро-бараанлар	92
Шактар	117
Чиик машиналар	93

Чурт үлетпүрүүнүн бүдүүрүлгелери калбак херегледдин бараанларын садыг организацияларынче чорудар талазыбыле 1977 чылдың бирги чартыының планын 45 хуу, оон иштинде одалга үлетпүрүүнүн эргелери — 52 хуу күүсеткен.

1977 чылдың бирги чартыында чоңга ачы-дуза көргүзериниң планын республика 100,8 хуу, оон иштинде хоорай черлерге — 101, көдээге — 100 хуу күүсеткен.

Эрткен чылдың бирги чартыынга бодаарга, чоңга ачыдуза чедиреринин хемчээли 13 хуу, оон иштинде хоорай черлерге 8, көдээге — 20 хуу улгаткан.

1977 чылдың бирги чартыында чурталга тудуун чорударынга күүрүнеңиң капитал салыышкынының 80 хуузун шиңгээдип алган азы эрткен чылдың ол-ла үезинге деңнээрге 2 хуу кудулаан.

Күүрүнеңиң капитал салыышкынының күсели-биле ниити шелду ажыглалга киреринин планын 52 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бирги чартыынга бодаарга, чурталга тудуун ажыглалга киреринин 14 хуу өскен. Чер-чер Советтериниң организациялары чурталга шолуп ажыглалга киирер планын 43 хуу боттандырган азы эрткен чылдың ол-ла үезинге бодаарга, 16 хуу эвээжээн.

Культура-амыдырал тудуунга капитал салыышкынын бо чылдың бирги чартыында 58 хуу шиңгээдип алган, бо дээрге эрткен чылдың ол-ла үезинден 31 хуу хөй бооп турар.

1977 чылда 4,7 муң оолдар, кыстар ортумак эртемни чедип алган, оон иштинде 1,4 муң кижи школаны бүдүүрүлгеге ажылдавышаан дооскан, 3,4 муң кижи сес чыл школазын дооскан.

Кызылда күүрүнеңиң педагогика институду бо чылын 255 аныяк специалистерни белеткээн, оон иштинде 120 кижи ажылдарышаан дооскан. Тускай ортумак өөредилге черлерин 975, оон иштинде 244 кижи ажылдавышаан дооскан.

1977 чылдың июль 1-де республикага ниити саны 14,1 муң кижилиг школа назыны четпээн уругларның 204 албан черлери республикага ажылдап турган. Пионер лагерьлеринге 9,1 муң ажыг уруглар дыштанып.

«Жарки» болгаш «Азас» турбааза-ларга, а ол ышкаш бүдүүрүлгелериниң болгаш организацияларның дыштанылга бажыннарынга бо чайын 2 муң хире кижи дыштанып.

ТЫВА АССР-НИҢ СТАТИСТИКА ЭРГЕЛЕРИ.

Делегей бо хүннерде

СЭКП-ниң шылгаранңгай ажылдакчызы

БУДАПЕШТ. (СЭТА). Леонид Ильич Брежнев — СЭКП-ниң Совет күүрүнүнүн база делегейнин коммунистиг болган ажылчын шимчээшкининиң шылгаранңгай ажылдакчызы деп ВСАП ТК-ның органы «Партэлет» журнал Венгрияда үнген «Леонид Ильич Брежнев. Биографиязының кыска очериги» дээр номга рецензиязында бижээн. Оон ады оон бараан бооп турары улуг идеялар-биле, оон бодунуң киржип болган тургусуун турган төөгүлүг болуушкуннары-биле тудуш холбашкан. Бо кыска очерк чамдык хире-чергезиниг-биле алырга төөгүлүг, чүге дээрге ында бижип турар кижи болза, социалистиг тургузуушкунуң төөгүлүг үезинде дадыгып быжыккан болгаш Ада-чүрттүң Улуг дайынының кадыг-берге чылдарында үзел-бодалы толараттынган совет коммунистерниң салгалынга хамааржыр.

Миллион-миллион совет кижилер-биле бир домей, Л. И. Брежнев дайын деп чүл дээрэни бодунуң дуржулгазындан билир. Ынчангаш ол Совет күүрүнүнүң лениничи тайбың политиказын чайгылыш чоокка боттандырып чоруларын изиндиле бодунуң чоок херео кылдыр көрүп турар.

СЭКП-ни Л. И. Брежневтиң баштап келген үезиндеи бээр Совет Эвилелиниң делегейге ат-алдарының улуг өзүлдезиниң, коммунизмни тудуп турар совет ниитилелдиң күүлүг хөгжүлдезиниң хереченлери болган бис. Бо бүгүнүң ылерээшкини болза, бүгү улус чугаалажып көөрү ылдыр үндүрген ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилели болган. Ол чедишкиннер СЭКП-ниң шын политиказы-биле, оон ниитилелге удуртукчу роляның хаалаары-биле чарылбас харылзаалыг. СЭКП ТК-ның Чиргизе секретары болгаш ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң Дарганы бодунуң кайгамчыктыг бүгү арганарыны, амыдыралы байлак дуржулгазын, коммунистиг тургузуушкунуң теориязын болган политиказын ханы билирин СЭКП-ниң кол угланыышкынының ажылдан кылырыкка база боттандырып чорударынга киирип турары билдингир.

Л. И. Брежнев венгр улустуң чоок, өзулуг онаңгы. Оон кыска биографиязы бүгү делегейде хөй миллион кижилерниң хүндүткелин чедип алган кижиниң, партия ажылдакчызын болгаш күүрүнеңиң совет ажылдакчызын делгеренгейниг-биле тодарадып көргүскен деп, «Партэлет» онзалап демдеглээн.

Күчүлүг идиг бериишкини

АНТАНАНАРИВУ. (СЭТА). Октябрьнын социалистиг Улуг революциязының 60 чыл ою—делегейнин бүгү кижилериниң байырлалы-дыр, чүге дээрге Октябрь революциязы болза бүгү делегейге ужур-дузалыг болуушкун болуп турар деп, Мадагаскар Демократтыг Республиканың премьер-министри Ж. Ракутуниина совет журналистерге медеглээн.

Улуг Октябрьнын чаалап алышкыннары— бистин бомбүрээзиннетиг бүгү-ле деңнелгелиг күүтериниң чөптүг эвес чорукка удур демиселиниге күчүлүг идигни берип турар. Октябрь революциязының чаякчылы В. И. Ленинниң өөредин бисти сорук киирип турар. Совет Эвилелиниң болгаш социалистиг өске-даа чурттарының дуржулгазын Мадагаскарга социалистиг ниитилелди чедишкиннит тургузарынга ажыглаар дээш, ук дуржулганы кичээнгейлиг өөренип турар бис деп, премьер-министр чугаалаан.

РЕЗОЛЮЦИЯНЫ ЧҮҮЛДҮГ ДЕП КӨРГЕН

РИМ. (СЭТА). Чурттун кол политиктиг партияларының киирген болгаш партияларның делегацияларының кады ажылдан кылганы программаның түүлдерин айыткан резолюцияны итали парламентинин депутаттар палатазы чүүлдүг деп көрген.

Чурттун экономиказына бергелерни ажып эртериниң, хой-ниитиниң корум-чурумун камгалаарын күүтелдиреринин, өөредилге системазын өскижериниң, өске-даа хой-хой негелделиг социал айтырыгларны ниитилээриниң хемчеглерин ол программада баш удур көрүп турар.

Ол программаны херек кырында боттандырар чорук кризисти ажып эртериниг дузалаар, Италияның янзы-бүрү политиктиг күүтериниң арызына кады ажылдажылгага идигни бээр апаар. Ынчалзажок дугуржулганы херек кырында боттуу-биле үнелен Совет Эвилелиниң делегейге ат-алдарының улуг өзүлдезиниң, коммунизмни тудуп турар совет ниитилелдиң күүлүг хөгжүлдезиниң хереченлери болган бис. Бо бүгүнүң ылерээшкини болза, бүгү улус чугаалажып көөрү бирги черге турар ужуралыг. Италияга чаа парламент хой куруузуп, демократтыг чаңгыс өөрүн чаазаан тургузар дугайында айтырыг ам-даа ниитилеттинмээн болуп артып турар деп, Италиянын Коммунистиг партиязының депутаттар палатазында болүүнүн даргазы А. Натта онзалап демдеглээн.

Чуртта чагырыкчы христиан-демократтыг партияның парламент болүүнүн даргазы Ф. Пинколи парламентиге болган чугаалажышкынны «дыка улуг ниитиктиг болуушкун болган», христиан-демократтыг партия ат салдынган «дугуржулганы херек кырында сагыыр апаар» деп медеглээн.

«Атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хорудаары дээш чаңгыс аай күүсекчи комитетти» Японияда тургускан, оон составында дыка хөй демократтыг организацияларның төлөөлекчилери кирген. Комитеттиң сорулгазы болза, ядролуг чепсекти хорудаары дээш делегей конференциязын бо чылдың августа Японияга эртиреги болур.

ЧУРУКТА: «Атомнуг болгаш водородтуг чепсекти хорудаары дээш чаңгыс аай күүсекчи комитеттиң» калбак хуралының үезинде.

ДЖАПАН ПРЕСС—СЭТА-ның фотозу.

ЭФИОПИЯНЫҢ КӨДЭЭНИҢ ЧАА ЧҮҮЛДЕРИ

АДДИС-АБЕБА. (СЭТА). Эфиопияның Тур шериг администрациятыг чөвүлелиниг (ТШАЧ) тараачыннар ассоциацияларын — эрге-чагырганың чер-черде чаа органнарын хөгжүдеринче улуг кичээнгейни салып турар. Көдээге феодалдыг артыышкынларны узуткаан болгаш черин оңу болбаазырадып турар кижилерге дамчыдын берген аграр реформазының дугайында декретти 1975 чылдың чазынында парлап үндүрген соонда тараачыннар ассоциацияларын тыптып келген.

Ам чуртта барык-ла 7 миллион кижиниң каттыштырып турар 25 муң хире тараачын ассоциациязы санаттынып турар. Эрге-чагырганың чер-чер органнарынга калбак бүрүн эргелерни тывыскан. Оларны черни хуваарын, хөй-ниитиниң корум-чурумун камгалаарын харылаан, суд эрге-хүдээлелерни боттандырып турар. Ассоциацияларның чанында тургускан чартык миллион ажыг дайынчылар кирип турар улусчу милициниң отрядтары эфиоп улустуң революстуг чаалап алышкынының болгаш күүрүнеңиң девискээриниң четче-бүрүн турарын камгалап турар.

Эфиопияга болган улусчу революция ажылчы чоннарның калбак массаларының эдектеки чоруун хөгжүдеринг күчүлүг идигни берген. Чогум-на тараачын ассоциацияларны школаларны болгаш поликлиникаларны тудуп, оруктарны кылып турар. Көдээ черлерде он-он муң уруглар өөренирниң болдупар аргазын алган. Бижик билбес чорукту узуткаарының курстарында өөренип турар улуг кижилер кежээлерде школаларның партларына кээп олуруптар.

Чазак тараачын ассоциацияларга техниканы, үрезиниң чемнипчидилгени дузалап, оңче тускай эртемнигларны чорудуп турар.

Шериг күжүнге ынанып турар

ЛУСАКА. (СЭТА). Родезияның сөөк-язы ыагаар чагырыкчылары Зимбабвениң патриоттарынга удур шаажыяк-чы хемчегларге хүн санында барык-ла миллион доллар чарыгдап турар. «Парламентке» киирген, 1977—1978 саян-хөй чылында бюджет төлевилелин өзугаар алырга, Смиттиң өлүчурумунун шериг чарыгдадары рекордчу түү—351,8 миллион доллар болуп турар. Оны болза, Родезиниң бүгү-ле «күрүне» чарыгдаадарының дөрттүн бир кезээнден хөйү-дүр. Чүгле камгалаа «министерствозунун» бюджеди безин 44 хуу улгаткан. Армияның база полицияның партизанларга удур дайын чорудулгаларын шуут акшаландырары даштыкы холезилешкилерниң ажаан-тежээри, барыын талазы чурттардан хөй боо-чепсекти садып алыры, тайбың африкан чоннуң күш-биле киирийлдыр «быжыглаттынган суурларны» тургузары ниитилеп шериг чарыгдаадарынга киирип турар.

Ниитилелдиң бүгү амыдыралын милитаризаттаары Родезияда херек кырында боттуг байдалдың онзагай чүүлү болуп бергеи. Зимбабвениң улуузунуң чепсектиг демиселин базарын ораалдажып турар родези армиянын херегледдерин хандырарынче бүгү бүдүүркүү күштерни угландырган. Акал дүүштүр экономиканың дыка хөй адырларында, ылангыы болбаазырадыр база тудуг үлетпүрүнде бүдүүрүлгени кызырып турар. Ол чорук африкан чоннуң ортузунга ажыл чокталышкынының улам ынай өзеринге чедирин турар.

Сан-хөө «министри» Смит бюджет төлевилелин тайылбырлавышаан, чурттун национал продуктузу 3,4 хуу кызыыр апаар дээрин хүдээн хөөрүжүрга таварышкан. Саналдан турар бюджеттің четпеен барык-ла 110 миллион доллар болур деп, ол дыцнаткан.

эвилелдешкен республикаларның Дээди Советиниң контроль талазы-биле эрге-хүлээлгезин боттандырарда доктаамал комиссияларның ужур-дузазын улам улгаттырып турар. Мону барымдаалаан, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң ийи палаталарында элээн кап чаа комиссияларны ажыл-агый адырларының болгаш социал-культура тургузуушкунуңуй аайы-биле тургускулаан. 30 доктаамал комиссияларда Дээди Советтиң депутаттарының үштүн ийи кезээ ажылдап турар. Чер-чер Советтеринде 300 муң ажыг доктаамал комиссиялар тургустунган. Оларда 1,8 миллион хире депутаттар ажылдап турар болгаш калбак хөй-ниити идепкейлиг киржип турар.

Советтериниң бүгү ажыл-чорудулгазы өзулуг демократтыг үндезиннерде боттанып турар. Улус эрге-чагырганың органнарының ажылын бүгү талалыг демократтыдарының чорудулгазы ниитилелдиң политиктиг системазының өске звеноларынга эң-ле доргу-биле салдар чедирер.

2.

Социалистиг күүрүнеңиң демократтыг шинчизин оон чогаадыкчы, тургузукчу роляндан чарылбас.

«В. И. Ленин Советтерни «доктаал турупкан болгаш бодунга таарзынган чүве болдура бээринден мугулай чүве чок» дээрзин чаңгыс эвес удаа демдеглеп чораан. Ынчаарга шынан-ла, эштер, Советтер— ол дээрге, улустуң дириг, шимченгир, үргүлчү неметтиниң чоруур организациязыдыр — деп, ССРЭ-ниң Дээди Советиниң Президиумунуң июнь 17-де болган хуралында Л. И. Брежнев чугаалаан.— Мурнуку үеде массаларның революстуг шимчээшкинин ниити агымче, оларның күжениишкиннерин социализм тургузарынче каттыштырып шыдааны ышкаш, ам четчин бышкан социализмниң байдалдарында, Советтериниң ажылы бүдүүрүлгениң ажыктыын бедидери дээш, партияның төлевилээни калбак социал программаны күүседири дээш, бистиң социалистиг демократиявыстың бүгү талаларын хөгжүдери дээш, биргээр чугаалаарга, коммунизм тургузуушкунуңуң сорулгаларын шинтирлээри дээш демиселди улам долузу-биле бодунга алыр ужурлуг».

Эргелелдиң хемчээлиниң калбарганы-биле күүрүне эргечагырганың ниитилел харылзаазларының бүгү тургузуунга салдары күштелип турар. Бүгү улустуң күүрүнези, эртем методларын, организаттаашкынның ээлгир механизмни, ажылчы чоннарның хөй-ниити ажыл-чорудулгазын деткиирин ажыглап, хереглеп турган, экономиктиг, эртемтехниктиг, угаан-бодал, демографтыг болгаш өске-даа чорудулгаларга улам өзүн турар салдарны чедирин турар.

Бүгү улустуң күүрүнезиниң ажыл-чорудулгазы ниитилелдиң бүгү талалыг экономиктиг хөгжүлдезинге эң эки дүгжүп турар. Ол болза ажыл-агый башкарылгазының болгаш планнаашкынның тускайжыттынган аппараттыг, салдар чедиреринин күүрүне-планнаашкын болгаш администрациянорганизастаашкынның чепсектерин, материалдыг болгаш моральдыг идиг бериишкининың арганарын калбаа-биле ажыглап турар. Күш-ажылдың бүдүүркүүлүүн бедидеринге, эртемниң болгаш техниканың өң чаа чедишкиннерин ажыглаарынга үндезилээш, бүдүүрүлгени чаарты дёриринге, үлетпүрүүн деңнелгелиг адырларын хөгжүдеринге болгаш көдээ ажыл-агыйны улам көдүреринге, мурнакчы эргем-техниктиг бодалдарны улус ажыл-агыйының хемчээлинге пептередиринге болгаш шиңгээдиринге күүрүненин аажок улуг салдар чедирер күштүү мында болуп турар. Улус ажыл-агыйын эртем өзугаар планныг эргелеп башкарарының ролюн болгаш ужур-дузазын бүгү хемчег-биле бедидери — социалистиг күүрүне хөгжүлдезиниң чугула угланыышкыннарының бирээзи.

Совет күүрүнеңиң ажыл-агыйжы—организакчы эрге-хүлээлгезин чедишкининг боттандырганының түүлели чурттун экономиктиг күчү-шыдалының быжыкканы болган. ССРЭ-ниң бүдүүрүлге күчүзүнүң өзүлдезинге улуг базым болза, онгу беш чыл планын боттандырары болур.

Бүдүүрүлгениң өзүлдези социал хемчеглериниң калбак программазын күүседир, улустуң амыдыралының материалдыг болгаш культурлуг деңнелин улам бедидерин хандырар арганы Совет күүрүнеге берип турар. Ниитилел бүдүүрүлгезиниң ажыктыг чоруунуң бедидиринге үндезилээш, ниитилелдиң социал тургузуу сайзыраңгайжын, амыдыралдың социалистиг хевири хөгжүп турар.

3.

Совет күүрүнеңиң демократтыг шинчизинин өң чугула өлөөшкини болза, оон кижиниң хосталгазының магадылакчызы бооп турарында. Кижини мөлчүгделдеп, экономиктиг болгаш политактиг дарааладын хостааны, ону ниитилел болгаш күүрүне хереклерин эргелеп башкарарынга бүгү хевирлер-биле кириштирери— ёзулуг хосталга хамыктың мурнунда моон илереп турар. Улус ажыл-агыйының, эртемниң болгаш культураның янзы-бүрү талаларынга, социалистиг демократияның кол утка-шынары бооп турар ниитилел болгаш күүрүне хереклерин шинтирлежиринге боттарының бүгү салым-чаанын көргүзеринге делгем аргалар совет кижилериң мурнунда ажыттынган.

СЭКП-ниң XXV съездизиниң төөгүлүг шинтирлерини, онгу беш чыл планын күүседир дээш партияның болгаш улустуң чүткүлдүг демисели болза, бисте политика —миллионнарның хереэ, В. И. Ленинниң состери-биле алырга, шуптузу билир, бүгү чүвеже медереллери-биле барын турар эпаргаными база катаа бадыткаан турар. Улуг хоойлу төлевилеллерин, экономиктиг болгаш социал хөгжүлдениң плашнарын бүгү улустуң чугаалажып көөрү бистиң амыдыралывыста чаңчыл апарган. Ол чаңчыл ам Конституция төлевилелинде быжыглаттынган.

Төлевиледе совет хамаатыларның социал-экономиктиг, политиктиг, хуулда эргелерин болгаш хосталгаларын чүгле дыка калбарткан эвес, харын оларны улам долу магадылап турар. Коммунистиг Манифестиң «кижи бүрүзүнүң хосту сайзыралы бүгүдениң хосту сайзыралының таарымчалыг байдалы болур» деп суралгыг состери бистиң күүрүневистин херек кырында үндезин принципи апарган.

Бүгү улустуң Совет күүрүнезиниң демократтыг характери хамаатыларның эргелерин болгаш хосталгаларын оон камгалаары ышкаш ылыг ажыл-чорудулгазындан чардымас. Эрге-камгалаа эргехүлээлге совет кижилериң эрге талазы-биле медерелин болгаш эрге эдилээр культуразын бедидеринге, социалистиг хоойлу-дүрүмнерни эң шынгыы сагыырынга үндезилеп боттанып.

ССРЭ Конституциязының төлевилелинде социалистиг хоойлу-дүрүмнү болгаш эргечүрүмну улам быжыглаарының ылаптыг шугуму илергейлеттинген. Ол совет хоойлуларны сайзырангайжыдар, хамаатыларның эргелерин кандыг-бир хевир-биле хажыда бээр чоруктарга удур быжыг магадылаа тургузар талазыбыле партияның болгаш күүрүненің аажок улуг ажылын бодунда сиңирип турар.

Социалистиг ниитилел хөгжүлдезиниң деннели бедик болган тудум-на, эрге-чүрүм сагыырының хажыдыышкынары улам-на шыдажыр арга чок апар чоруур. Совет күүрүнеңиң быжыкканының, демократилиг хөгжөнниң, хамаатыларның медерелиниң болгаш чүрүмнүүнүн өскенинің чергези-биле күүрүне шугуму-биле албадаашкынның кавызы чоорту кызырлыг турар. Ынчалза-даа бо дээрге эрге-чүрүм хажыдыышкыннарына, ылангыя оларның эң айыылдыг хевирлериниң илерээшкиннеринге — социалистиг тургузугнуң ёзулуг уткашынарына удурланышкак чүүл болур кем-херек үүлгедиглериниге удур ниитирлиг демисел турбас дээш черле ол эвес. Моон-биле холбаштыр судтарның, прокуратураларның, милициниң болгаш административтиг өске-даа органнарның ажыл-чорудулгазының ужур-дузалыы хевээр артар.

Четчин бышкан социализмниң үе-чадазында Совет күүрүненің культура-кижизидилгелиг эрге-хүлээлгеин бүгү талалыг хөгжөн. Ол болза эргечагырга органнарының улус өөредилгезин, эртемни, массалыг информация чепсектерин, культура тургузуушкунуң, литератураны болгаш урап чүүлду, күш-культураны болгаш спортту удуртуруп организаттаар талазы-биле хүн бүрүдеги хой талалыг ажыл-чорудулгазында илереп турар. Бүгү улустуң күүрүнези, материалдыг, организаттыг, идей-политиктиг салдар чедиреринин делгем аргаларын ажыглап турган, ниитилелдиң угаан-бодал культуразының улам ынай хөгжүүрүнге идиг берип турар. Күүрүне чаа кижини кижизидер талазы-биле аажок улуг хемчээлдиг хемчеглерни боттандырып, амыдыралдың коммунистиг хевиринин белик үнелиин бактаадып турар.

Үндезин Хоойлунуң төлевилелинде ССРЭ-ниң Федеративтиг тургузуунун бодуп бадыткаан кол-ноа үүлдерин бүрүнү-биле хевээр арттырганы билдингир болгай. ССРЭ-ниң национал-күүрүне тургузуу хөй националдыг Эвиделдин ниити эрге-ажыктарын болгаш ону тургузуп турар республикалар бүрүзүнүн эрге-ажыктарын ёзулуг демократтыг дүүштүреринин, чурттун бүгү нацияларының болгаш улустарының бүгү талалыг чечектелиишкинин болгаш чайгылыш чок чоокшулажылгазын хандырып турар.

Бүгү улустуң Совет күүрүнезиниң даштыкы политика талазы-биле ажыл-чорудулгазы база хаңы демократтыг шинчилиг. Оон бо ажыл-чорудулгазының турттун иштики хөгжөнниң факторлары-биле сыгыт харылзаалыы, Совет Эвилелиниң делегей байдалында үндезин өскерилгелер Конституция төлевилелиге ССРЭ-ниң даштыкы политиказының дугайында тускай эгелеп киирерин эргежок чугула болдурган. Бистиң күүрүневистиң демократизминиң болгаш чаагай сеткилдиниң эң чайышпанчак илерээшкиннериниң бирээзи болза, бүгү-ниити тайбың болгаш улустарының айыыл чок чоруу дээш, ССРЭ-ге коммунизм болгаш акыдуцма чурттарга социализм тургузарынга даштыкы политика талазы-биле таарымчалыг байдалды тургузар дээш демисел болуп келген болгаш болуп артар-даа.

ССРЭ-ниң чаа Конституциязы Совет күүрүнеңиң бүгү улусчу утка-шынарының, бистиң демократиявыстың артык шынарлыының бүгү делегейге чайыпанчак көргүзүү болур, улус массаларның күүрне болгаш ниитилел хереклерин эргелеп башкарарынга үргүлчү өзүп турар боттуг киржилгезиниң хөй янзы хевирлерин болгаш аажок улуг калбарыышкынын көргүзер. Ол документ сайзырангай социалистиг ниитилелдиң демократизының улам ынай сайзырангайжыырынга политика-эрге баазазын тургузар. ССРЭ-ниң Үндезин Хоойлузун хүдээн алыры Совет чурттун политиктиг төөгүзүнге, аңгы-чок коммунистиг ниитилелди тургузарынга эң чугула үе-чада болур.

СПЕЦИАЛИСТЕРНИҢ ЧАА ОТРЯДЫ

Дээди болгаш тускай ортумак эртемниг специалистер-биле көдээ ажыл-агыйның хереглелин хандырар, СЭКП ТК-ның болгаш ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң бо чугула айтырыг талазы-биле 1972 чылдың ноябрь 2-де үндүрген № 786 доктаалынга дүүштүр РСФСР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң 1972 чылдың декабрь 3-те үндүргени № 719 доктаалын күүседир сорулга-биле республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу чамдык ажылдарны кылып чоруткан.

Кызылда көдээ ажыл-агый техникумунуң базазында 1977 чылда 212 тускай ортумак эртемниг специалисти, оон иштинде 36 зоотехникти, 50 мал эмчизин, 70 бухгалтерни, 56 инженер-механикти доостуруп, көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелеринче ажылдадып чоруткан.

Техникумнуң бухгалтер салбырын хүндүскү өөредилгеге 23, бот-өөредилге-биле 42 кижи дооскан. Олар көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезин организастаар болгаш планнаарынга, бухгалтер учёдунга болгаш политэкономияга экзаменнерни дужааган. Доозукчу сургуулдар күрүне экзаменнериге эки белетченген. Хүндүскү өөредилгеден 6 кижи кончуг эки, 16 кижи — эки, чүгле 3 кижи—ортумак демдектиг дужаа-ган. Бот-өөредилгелиг сургуулдардан 5 кижи кончуг эки, 16 кижи—эки болгаш 5 кижи ортумак демдектерлиг болган. Хүндүскү өөредилгенің бир сургуулунун үш эртемге ортумак баллы 4,1, бот-өөредилгелиг сургуулдуу—3,9 балл болган.

Доозуп үнген 70 бухгалтерниң иштинден Зинаида Волченко шылгарал дипломун алган, Р. Чумбурук, Г. Глалырина, Т. Таганова, бот-өөредилгелиглер: Л. Харина, М. Тоюмаа, Е. Неткачева болгаш өскелер-даа эки билигни көргүскен. Хүндүскү өөредилгелиглерниң билииниң ниити деңнели бот-өөредилгелиг сургуулдарныындан бедик болганын демдеглээр херек.

Көдээ ажыл-агый бүдүрүлгезинге бухгалтер учёдунуң талазы-биле экономист специалистерни белетээринге күжүн, билиин болгаш бүдүрүлгечи дужулгазын харам чокка берип турар башкыларны маная демдеглээри чугула. Оларга Мария Николаевна Ступина болгаш Мария Матвеевна Ляушкина хамааржыр.

Бо айның эге күннериниң бирээзинде көдээ ажыл-агый техникумунга бухгалтер болгаш механизация салбырларына күрүне экзаменнерин эрттирген дугайынза педсовет болган. Педсовет болгаш күрүне экзаменнерин хүлээп алыр талазы-биле комиссия күрүне экзаменнериниң түүнелин анализтеп көргеш, чамдык четпес талаларның барын база демдеглээн.

Күрүне экзаменнери —үүгле доозукчуларга эвес, харын башкыларга база экзамен болур. Сургуулдар күрэкзаменнер билеттеринде айтырыгларга харыылап тургаш, боттарының теоретиктиг билиглерин практика-биле холбап көөрүнге, өөредилге-даа, практиктиг ажыл-даа үезинде методиктиг тускай литератураларны билдилиг ажыглаарынга кошкак талаларын көргүскен. Механизация салбырының сургуулдарының дипломнуг ажылынын дугайын күрүне комиссиязының даргазы сайгарып көргеш, оларның чангыс аай бооп турарын, чаа, перспективтиг айтырыгларның эвээжин демдеглээн.

Сургуулдар практика эрттирери-биле азы өөредилгезин дооскаш, ажыл-агыйларга чеде бээрге, оларның ажылдап, чурттаарынга, ол ышкаш аныяк специалистернин чедип алган теоретиктиг билиглерин практикага шингээдип алырынга чогуур дузаны чедирбес чоруктарның бар болуп турарын педсоветке чүве чугаалаан башкылар чөптүү-биле илереткеннер.

Практика эрттирип барганнар-даа, ажылдап барган аныяк специалистер-даа, амгы херек кырында байдалды ап көөрге, шыырак билиглиг, бүдүрүлге мурнакчыларының дуржулгаларын барган ажыл-агыйынга пептередир талазы-биле улуг ажылды кылып болур кижилер болур, ынчангаш совхозтарның, көдээ ажыл-агыйның өске-даа бүдүрүлгелериниң удуртукчулары, специалистери бо талазынче чогуур кичээнгейни үгландырар сорулгалыг.

Оон-биле кады техникумну дооскаш, чоруткан ажыл-агыйынче барбас, хоорайга «чаштының» чыдып каар сургуулдар база бар. Аныяк специалистер боттарының эрге-хүлээлгелерин мындыг янзылыг хажыда бээр таварылгаларда техникумнун дирекциязы болгаш республиканың Көдээ ажыл-агый министерствозу көрдүнген чогуур хемчегларни дээштиг алыр ужурлуг.

Доозукчулар көдээ ажылагый бүдүрүлгезин сайзырантайжыдарынга боттарының бүгү билиин, аргаларын берип, оон-биле Октябрьның 60 чылынын юбилейин төлептиг уткуурунга үлүүн киперлер.

М. ИДАМ,
республиканың Көдээ ажылагый министерствозунуң улуг экономизи.

Аас-кежик өөрүшкүнү,
Арат чонга ырлап берзээл.

Аян тутхан ыраажылар
Ам-даа биске каттыжыңар.

МЕДЭЭЛЕР

Чаа бөлүктү ажыдар

Тыванын культура, уран чүүл албан черлеринге ажылдаар хой санныг кадрларны Кызылдың уран чүүл училищезин белеткеп турар. Чыл келген тудум-na училищеге чаа салбырларны, бөлүктерни ажыдып турар. Чаа өөредилге чылынан эгелеп ук училищеге эстрада болгаш цирк бөлүү ажыттынар. Анаа ортумак школа дооскан оолдар, кыстарны хүлээп алыр. Совет Армияның хүрээлениннден халажып келгеннерни база хүлээп алыр.

Цирк уран чүүлүүн болүүнге кирерлерге негелде улуг. Спорт талазы-биле мергежилдиг, музыканы дыннап билир, дурт-сыны чараш, кадык, шыырак кижилерни хүлээп алыр. Цирктин бүгү-ле нарын болгаш чажыт аргаларын эки шингээдип, кызымакай, турыштуг болуру сургуулдардан негеттинер болбайн аян. Училищени дооскан соң цирктин ангы-ангы номерлери-биле Тыванын күрүне филармониязының эстрада болгаш цирк бөлүүнга ажылдаар.

Күжүгет Хензиг-оол,
РСФСР-ниң алдарлыг,
Тыва АССР-ниң улустуң артизи.

Студентилерге

Эрткен дыштанар хүнде республиканың хөгжүм-шин театрынга чайгы бойдустун өөн ышкаш ногаан-сарыг хептерлиг көрүкчүлер чыглып келген. Хып дээн чалыы бир үе көрүкчүлер кымнарыл дээрзин оларның хептери-ле сөглеп турар. Хөректеринде «Бүгү-эвилелдин студент тудуг отряды» деп бижээн. А ожуннеринде Куйбышев. Ереван. Красноярск хоорайларның эмбдемалары, ооргаларында «Тыва-77» деп тода бижээн...

Найысылалдың тудуг объектилеринде ажылдап турар студентилер тыва театрының «Орус водевильдер кежээзи» деп ниити аттыг шизин көрүп келгени ол. Орус болүктүң артистери студентилерге П. Григорьевтин «Орус актёрнуң уруу», В. Сологубтуң «Уян чүректин хайы» деп хөглүг водевильдерин бараалгаткан. Тыва АССР-ниң алдарлыг артизи З. Голубева, артистер Георгий база Лидия Черниковтарның, Г. Стоякин, С. Лавионова, П. Кирдяшкина, Л. Савельева, Г. Маслянников оларның оюнун көрүкчүлер адыш часкан үткүп алган.

Водевильдерин тургузукчу-режиссёру В. Ласточкин студентилерге Тыва театрының перспективтиг планнарын таныштырбышаан, оларны келир чайын база аалдап кээ, чаа театрга шиилер көрүүнче чалаан. Студентилеринин өмүнээзинден ВЛКСМ Кызыл хоорко-мунуң бирги секретары Б. Байыр-оол үүе чугаалаан, театрның чогаадыкчы болүүнге юбилейлиг чылда чедишкиннерни күзээн.

Вл. СЕРЕН-ООЛ.

Хоочуннуң олчазы

Бии-Хем районнуң күрээнмыр ажыл-агый черинин 1955 чылдан бээр штаттыг ачылы, аныяктарның дагдыныкчызы Александр Леонидович Полежаев 1976—77 чылдарның аныыр сезонунда алган социалистиг хүлээлгезин күүседип, күрүнеге хой-хой өлүктү дужаан, социалистиг чарыштың мурнакчыларынга сапаткан. Хоочун аңчы чайгы-даа үеде бодунуң олут-чыдын чок ажыл-ижин үргүлчүлеп турар. Ол чоокта чаа Ожуунун кадыр-берт сынарында элээн хой бөрү ол чоок кзвының мал-маганын, аймекин дүвүрелип, оларны узуткап турар деп дыннаан. /Александр Леонидович оларның кокпа-истерин тыпкаш, какпаларны салган. Удаткан чок-ла үш дендин улуг бөрүнү ол узуткан, чок кылган. Бөрүлерниң ийизи кыс болган. Ынчангаш дуржулгалыг аңчы ук черге тергиидеп турган үш араатанны узуткан, ниитиин малын камгалаарынга бодунуң үлүүн киргген. Александр Леонидович бөрүлерни истеп, оларны узуткаарының хемчээн ам-даа ап турар.

М. ЧИГЖИТ.

КАМГАЛААР, ЧӨП АЖЫГЛААР

Долгандыр турар бойдусту, арга-арыгны өрттен болгаш өске-даа үрегдээшкиннерден камгалаары, оон курлавырларын чөп ажыглаары амгы үениң онза чугула айтырыы. Ынчангаш ССРЭ-ниң Дээди Совединин тоску чыжынын алдыгы сессиязынга ол дугайын делегеннгей-биле чугаалашканы таварылга эвес.

Эртем-техниктиг революциянын, үлетпүрүн, көдээ ажылагыйның, хоорай тудуунун, экономиканың бүгү-ле адырларының дүрген хөгжүлдезинин байдалдарында бойдусту камгалаарын база бойдус курлавырларын чөп ажыглаарын улам ыыдай экижидери канчаар-даа аажок улуг ужур-дузалыг... Чоннуң улам-на өзүп турар культурлуг болгаш эстетиктиг хереглелдерин хандырарына арга-ыяштың ролю канчаар-даа аажок улуг, ол кижилерни кадыкшылыга чаагай салдарны чедирип турар—деп, ССРЭ-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Даргазының оралакчызы депутат З. Н. Нуриев бодунун сессияга илеткеличе онзалап демдеглээн.

Бистің республикавыстың дыка улуг девискээрин аргаарыг эзлеп турар. Ол дээрге бистің байлаавыс, чоргааралывыс. Ынчалзажок ону орттен, янзы-бүрү үрегдээшкиннерден камгалаар ажыл ам-даа четпес чоруттунун турары хомудаанчыг. Ылангыя чамдык хамаатылардың кичээнгей, тоомча чогу-биле хой-хой улуг-биче өрттер бо чайын чер-черлерге болгулаан. Чиҥээлээрге, Хөндергейге бо чылын тайга өртү болганындан дөртен ажыг кижи беш хүн дургузунда кандыг-даа ажыл чок, чүгле өрт ожуруп келген. Ол өрт ажылагыйга улуг когаралды чедирген, хой үнелиг тудуг материалдары, кат-чимис өрттенген.

Арга-арыг—байлаавыс

ССРЭ-ниң чаа Конституциязының төлевилелипиҥ 67 үүлүнде мынчаар бижээн: ССРЭ-ниң хамаатылары бойдусту камнаар, оон байлактарын камгалаар хүлээлгелиг. Ындыг турбуже, чамдык кижилер, организациялар бойдус камгалалын херекке албас, өрт чаа өскүп, улгатпаанда, ону узуткаарынче чоонну мобилизастап, бүгү күштү мөөнчевес, чүвениң хөлүн эрттириптер таварылгалар эвээш эвес. Шак ындыг четпестер-билэ ыыгыы демиселди чорудар ужурлуг бис.

ССР Эвилелиниң болгаш эвилелдешкен республикаларның арга-арыг хоойлужудулгазының үндезиннериниң төлевилелиниң 24 үүлүнде мынчаар бижээн: «Кол ажыглалдың кезиишкинин ёзугаар тудуг ыяжы белеткээрин планнаарын болгаш чорударын улус ажылагыйының хереглелин хандырарының эргежок чутулазын барымдаалап боттандырар, арга-ыяш ажыглалының үзүктел чок болурун база шуут төндүр кезип каптар чоруку болдурбазын барымдаалаар.

Кол ажыглалдың кезиишкинин ёзугаар тудуг ыяжы белеткээрде, баш удур санап, бадылаан хемчээлди барымдаалаар». А бисте бо ажылды канчаар тургусканы?

Чөөн-Хемчик районнуң бир улуг хеми—Хөндергейниң тайгазындан Чадаананың ыяш ажыл-агыйы, районнуң амыдырал хандырылга комбинады, «Сүт-Хөл», «Тыва», «Октябрь 30 чылы», Карл Маркс аттыг совхозтар тудуг материалдарын хемчээл чок кезин ап турарындан ол хөмнин девискээрин кандаашкынның зонаазы апарган. Оон түүнелинде чоокавыда тараан тараанның дужуду кудулап, мал одары кандаашкынга таварыжып турар.

Бо бүгүнү болдурбазы-биле Хөндергейдеи ыяш кезериниң хуваалдазын эвээжедип, кескен ыыштарның орнунга чаш ыыштарны олуртуру чугула деп саналдыг мен.

М. САТ.

Хөндергей көдээ Совединин күүскомунуң даргазы.

Калининче

Тус черниң уг-шиин тодарадыр талазы-биле Тыва АССР-ниң шилиндек командазы Кызылдан Калинин хоорайже дүүн аттанган. Ол анаа бүгү-россия маргылдаазынга киржир.

Бистің республиканың адын камгалаары-биле дуржулгалыг чүк тывыкчылары Светлана Смирнова, Галина Погарцева, Ак-Довурак ортумак школазындан Евгений Сорокин, Чадаананың № 1 школазының төлээзи Александр Ондар болгаш өскелер-даа чорупканнар.

Ф. ЖУРАВЛЕВ.

БАМ-че

ЛЕНИНАБАД (СЭТА). Ортаакы Азияда эн улуг Ходжентинин агрүлетпүр каттыжышкынының плантацияларындан элээн каш тонна виноградты БАМ-ның барыып участогунче үүдүрүп чоруткан. Ол каттыжышкынның коллективи хереглекчилерге бо чылын 2200 тонна виноградты чорудуп бээр деп шинтирлээннер.

(СЭТА).

СОНУУРГАКТАРГА

Музыкалыг фонтан

Москвада Решин шолунде «Ударник» кинотеатрның чанында удавас чаа, кайгамчык фонтан ажылдап эгелээр. Эрги фонтанны эдо чаартып тургускан соонда шилдегер аттыгышкыннар челээш өөнүг шыварааңайның, кыланайның тургулаар апаар. Сугнуп болгаш чырыктың сампап «ойнаан» аайы-биле музыка чаңгыланыр. Ажык черге бирле онзагай музыка «бажыңы» ынчаар тыптып кээр.

Чээреннериң чаа чери

Дөртен километр черни долгандыр кажаалап каан. Кажааның өргеннерин даштыг черже кинр кагарда, баштай чаза теписин алганнар. Узбекистанның Бухара облазының районунда шак бо эзи-куруг ынча делгем девискээрни кажаалаар дээш оске-даа зарберге, нарын ажылдарны кылып чоруткан. Чээреннерни азырап өстүреринге херек чүүлдер хөй турган. Бо чараш, хөөнү дурт-сынныг, аваангыр-кашпагай амытаннар кончуг эвээш арткан. «Правда Востока» солун чемнепин чурттаарынга таарымчалыг болзун дээш саксаул деп бүрү чок чадаг ыыштарны, черлик абрикосту, люцернаны болгаш оске-даа үүлдерни ында тарып олуртканың медээлеп бижээн.

Преснының баррикадаларында

Сураглыг скульптор Анна Семёновна Голубкина (1864—1927) аныяк шаанда революсчу ажыл-херектиг идепкейлиг чорудуп келген. Парижке өөренип турган-ла, ол революсчу орус эмигрантыларын хуралдарынга үргүлүү олуржуп чораан. 1905 чылдың революциязының бүдүүзүнде Голубкина РСДРП-ниң Москва комитединиң удуртулгазы-биле чажыт литература тарадып турган. Дыштапыр хүннерде ажылчыннар школаларынга башкылап турган, а декабрь тулчуушкуннарының хүннеринде Преснының баррикадаларынга балыглаанган дружинниктерни Голубкина камгалап алган. Революсчу ажыл-чорудулгазы дээш Голубкинаны кара-бажынга хоруудаан.

Мрамордан кылган «Марья» деп портреди дээш Третьяков галереязының дирекциязында мүн рубль алган, Голубкина хереглээн үүлдеринге ажыглазын дээш шуптузун большевиктер партиязынга берипкен. Эртемниг коммунизмниң үндезилекчизи Карл Маркстың портредин орус скульпторлардан эн-не баштай 1905 чылда Голубкина кайгамчык эки кылган.

О. ТОЧЕНЫЙ.

Портреттиң тывылганы

Москвада «Кутузовтуң казаназ» деп музей чаа, делгем экспозицияны белеткен турар. Экспоноттарның эн экизи—М. И. Кутузовтуң портреди. Ону торгу улазыны-биле даарап кылган. Оон тыптын келгени анаа эвес. 1912 чылда Ада-чурт дайынының үүс чыл болган юбилейинге турасказткан делгелге соонда ол портрет читкен. Оон изиниң утшин чоокта чаа тывылган. Портрет эки кадагалаттынган болган. Ында мынчаар бижин каан болган: «Генерал-фельдмаршал князь Михаил Илларионович. 1813 чыл. Старов чурттуг Настья Шубкина даараан».

ТЕЛЕВИДЕНИЕ

ИЮЛЬ 20-ДЕ

МОСКВАДАН

10.00—Медээлер.
10.10—Эртенги гимнастика.
10.30—И. Винниченко —«Кыйгы». Телешин.
12.00—«Кино аян-чоруктарының клуву». Дамчыдылганы Ю. А. Сенкевич чорудар.

КЫЗЫЛДАН

13.00—«Бүгү арткан амыдыралында». Уран-чечен телефильм. 3-кү серия.
14.05—16.30—Чапсар.

МОСКВАДАН

16.30—«Бойдус-биле таныжып тур бис».
16.50—17.00—Чапсар.
17.00—«А. С. Макаренконуң чогаал ажылы».
17.45—Урутларга фильм. «Кызыл хүнчүгеш». Уран-чечен телефильм.

КЫЗЫЛДАН

19.15—Телемедээлер.
19.30—«Никольское суурга эзэн кээр мен». Документалдыг фильм.
19.45—«Делегей байдалының допчулалы». Дамчыдылга.
20.00—«Объективте — Тыва». Улуг Октябрьның 60 чылынга тураскааткан республиканың чурулга делгелгезинге уткуштур». Дамчыдылга.
20.15—Телемедээлер (орус дылга).
20.25—Чарлалдар.

МОСКВАДАН

20.30—«Эртем богун».
21.00—«Спортлото» тиражы.
21.10—Москвашың Ленин орденниг шериг округунун РСФСР-ниң улустуң артизи С. Баблоевтиң удуртканы ыры болгаш танцы ансамблиниң концерти.
21.35—«Октябрьның сорук киприкчи үлегер-чижээ». Португалияның Коммунистиг партиязының Чингине секретары А. Куньялдың интервьюзу.
21.50—«Дүнеки медээ». Уран-чечен телефильм.
23.00—23.30—«Ye». Информастыг программа.

КЫЗЫЛЧЫЛАР ТИИЛЭЭН

Эрткен дыштанар үннерде «Совет Тываның 5 чылы» стадионга чиик атлетиканың республика маргылдаазы болуп эрткен.

Аңаа кызылчыларның эки белеткенгенин көрүкчүлер дораан эскерип, найысылалдың спортчуларының аваангыр-кашпагайын сонуурганнар. Ол маргылдааларга «Спартак-1» команда ниитизи-биле 315 санныг болуп, бирги черни эзлээн. Ийизизин «Спартак-2» (177 санныг), үшкүзүн Кызыл гарнизонунуң спортчулары (105 санныг) түс-түс чаалап алганнар.

Чиик атлетиканың ол маргылдаазынга бедиин халыыр талазы-биле кызылчылар Татьяна Винник, Александр Горшков олар эң эки көргүзүлүг болганнар. Беш мүн метр черге чарышка Николай Чурута, үш дакпыр халышка Василий Баклыков олар тиилекчи болганнар.

ЧУРУКТАРДА: Александр Горшков 1м. 80 см бедикти ажа халып тур; 500 метрге чарыш.

В. АМЫРНЫҢ фотолары.

ӨӨРЕНИРИН КҮЗЭЭННЕРГЕ

Қызылдың башкы институдунуң белеткел салбыры 1977—78 өөредилге чылында дыңнакчылар хүлээп алырын чарлап тур

Ажылчыннар, колхозчулар болгаш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштериндеп хералашкан, дооскан ортумак эртемниг кижилерни белеткел салбырынга хүлээп алыр.

Анаа кирер ажылчыннар болгаш колхозчулар бир чылдан эвээш эвес үзүктелишкин чок ажыл стажтыг болур ужурлуг. Салбырга кичээлдер декабрь 1-де эгелээр, өөренирниң хуусаазы 7 ай. Белеткел салбыры Кызылдың башкы институдунуң физика-математика болгаш башкылаашкын факультеттеринге кирер дыңнакчыларны белеткээр. Башкылаашкын факультединге үүгле үндезин национаалдыг кижилерни алыр, а физика-математика факультединге—национал ылгалын барымдаалавас. Белеткел салбырының дыңнакчылары айда 40 рубль хемчээлдиг стипендияны алыр, хереглеп турарларны шинги чурттаалга чери-биле хандырар. Белеткел салбырын дооскан болгаш экзаменнерни чедишкиннинг дужааган дыңнакчыларны киреринің экзамени чокка 1 курсче шилчидер.

Билдиришкиннерни сентябрьның 1-ден ноябрь 23-ке чедир дараазында адрес-биле хүлээп алыр: 66700, Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу, 34, белеткел салбыры. Тел. 2-20-36.

Анаа капсырар үүлдер: ортумак эртемниң дугайында документ (боду), белеткел курузунче чоруткан ның бижин, характеристика, 6 фото-чурук (3х4 см), медицина шызылгазы (№ 286), күш-ажыл дептериниң хоолгазы.

Тываның көдээ ажыл-агый техникуму 1977-78 өөредилге чылында кирип өөренир болгаш бот-өөредилгелиг салбырларга сургуулдар хүлээп алырын чарлап тур

Кирип өөренир салбырга өөренириниң хуусаазы:
1. Агрономия салбырынга—3 чыл 6 ай.
2. Ветеринария салбырынга—3 чыл 6 ай.
3. Зоотехния —«— —3 чыл 6 ай.
4. Бухгалтер учёдунуң салбырынга—2 чыл 10 ай.
5. Көдээ ажыл-агыйны механизастаарының салбырынга—3 чыл 10 ай.

Бот-өөредилге салбырынга өөренириниң хуусаазы:
1. Зоотехния салбырынга—4 чыл 6 ай.
2. Көдээ ажыл-агыйны механизастаарының салбырынга — 4 чыл 11 ай.
3. Бухгалтер учёдунуң салбырынга—3 чыл 10 ай.

1. Техникумга ССРЭ-ниң эр, хөрөөжен хамаатыларын хүлээп алыр. Бүдүрүлгеге ажылдазайн өөрениринге 30 хар чедир назылыгларны, бүдүрүлгеге ажылдавышаан өөрениринге (боду өөренир) назы-хар кылыгаар чокка хүлээп алыр. Киреринге ажылдар долу эвес ортумак (сес чыл) азы ортумак школа хемчээлинге эртем-билиглиг болгаш киреринин экзаменнерин чедишкиннинг тутхан турар ужурлуг.

2. Техникумче кирер санаарда артык эргени ажыглаар кижилер болза:

а) Ада-чурттуң Улуг дайынының киржикчилери;

б) ниити билиг школазын доозуп тургаш, мактал бижиктер-биле, алдын азы мөнгүн медальдар-биле шаннатканнар, а ол ышкаш оргумак профтехучилищени доозарда тергиин эки өөренгенинин дипломун алганнар;

в) доктааттынган яурум ёзугаар—№ 3 форма-биле совхозтарның база оске-даа көдээ ажыл-агый бүдүрүлгелериниң чоруткан кижилери;

г) өөредилге черинге өөренири-биле шилип алган тускай эртемниң талазы-биле ажылдап турар. 2 чылдан эвээш эвес практиктиг ажыл стажтыг кижилер, а ол ышкаш ССРЭ-ниң Чепсектиг Күштеринде 2 чылдан эвээш эвес албан эрттирген, курлавырже үнген шериг албанныглар.

3. Хүлээп алыр дугайында билдиришкиннин шилип алган тускай эртемин айытчыштаан, техникумнуң директорунуң адынга киирер.

Билдиришкинге капсырар үүлдер болза:

а) сес чыл азы ортумак эртемниң дугайында документ (боду);

б) 286 формалыг медицина шызылгазы;

в) кадрлар билдизиниң начальнигиниң азы бүдүрүлгениң, албан черинин, организациялың удуртукчузунун шызыткаты, күш-ажыл дептериндеп ушта бижээн үүл, ажыл стажы 2 чыллан эвээш эвес болур;

г) № 3 форма-биле колхозтарның азы совхозтарның чоруткан бижин;

д) дорт фото-чурук (бөрт чокка тыртырган, 3х4 см хемчээлдиг);

е) өөредилге черинге чедип келгеш, киреринге кижилер төрүттүнген дугайында херечилелин азы паспортун, шериг билетин азы киир бижээн херечилелин боду көргүзер.

4. Билдириишкин киргген кижилер киреринің экзаменнерин дужаар. 8 класс доосканнар орус дылга (диктант), математикага (азас-биле), 10 класс доосканнарны орус дылга болгаш литературага (сочинение), химияга (азас-биле) экзаменнер дужаатканы, ветеринария салбырының 2-ги курузунга хүлээп алыр.

Билдириишкиннерни 1977 чылдың июнь 1-ден июль 31-ге чедир киирер. Киреринің экзаменнерин 1977 чылдың август 1-ден 20-го чедир дужаар, өөренікчилерниң составынга кир санаары 1977 чылдың август 21-ден 24-ке чедир болур.

Техникумнуң хүндүскү салбырынга киргеннерни ниити чурум ёзугаар стипендия-биле хандырар.

Совхозтар ажылчыннарының тыва национаалдыг уруглары от-бүлезиниң материалдыг байдалының дугайында шызылга киирер болза, күрүненин бүрүн хандырылгазынга хүлээп алыр.

Техникумнуң адреси: Кызыл хоорай, Ленин кудумчузу № 5, телефоннары: 2-55-93, 2-36-04, 2-43-09.

Аргаар

Бөгүн республиканга көжүп турар булуттуг хүн болур. Дүүш соонда даглыг черлерге биче чаар, диңмирээр. Сонгубарының чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы мурнуу-барының районнарга 19—24, өскелеринге 23—28 градус чылыыр.

Кызылга база булуттаар. Чагбас. Сонгу-чөөн чүк угланыышкынныг хаттың дүргени секундада 5—10 метр чедер. Агаарның температуразы хүндүс 25—27 градус чылыг болур.

Редакторнуң оралакчызы К. К. САТ

КИНО

ИЮЛЬ 20-ДЕ

«НАЙЫРАЛ»: «Артык кижи» 9.30, 11.25, 13.20, 15.15, 17.10, 19.05, 21.00 шактарда.

«ПИОНЕР»: Мультчыныды 10.40, «Ак азыг» 12.10, 14.00, 15.50, «Зита биле Гита» (2 сериялыг) 17.40, 20.30 шактарда.

«ВОСТОК»: «Чук биле Гек» 10.00, «Парлар дүне коступ кээр» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«КАА-ХЕМ»: «Солун хөрөөжен» 15.00, 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

«ЧАЙГЫ КИНОТЕАТРГА»: «Доктор Айболит» 14.00, «Хөл кырында соната» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

РЕДАКЦИЯНЫҢ АДРЕЗИ: ИНДЕКС 667000

Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, баксын № 3. ТЕЛЕФОННАРЫ: Редакторнуң 2-24-63, редакторнуң оралакчыларының 2-35-24, 2-31-75, пропаганда кылдазының 2-31-75, харысалгалыг секретарының 2-23-54, партийже эмдырал кылдазының 2-37-13, культура кылдазының 2-23-54, көдээ ажыл-агый кылдазының 2-21-47, үлетпүр кылдазының 2-22-64, чагаа кылдазының 2-41-27, информация база совет тургузуг кылдыстерниң 2-20-60, корректорларының 2-27-41, бухгалтериянның 2-12-45, секретариаттың 2-23-35, солун келбейн барганда 2-32-75 телефонче долгаар.

Тираж 16332. Чагыг 222.

СОЛУН НЕДЕЛЯДА 6 КАТАП ҮНЕР

Тыва АССР-ниң Министрлер Чөвүлелиниң Ном үндүрер чер, полиграфия болгаш ном сазыының талазы-биле эргелелиниң типографиязы (Кызыл, Щетинкин-Кравченко кудумчузу, баксын № 1). ТС—00876.